

Eskilander Thomasson

Justitieombudsman—Justitieråd.

Några blad ur en märklig meritlista till landets högsta domareembete.

Af

en f. d. domare.

(Forts.)

III.

Herr Thomasson såsom värnare af den genom
Tryckfrihetsförordningen garanterade
rätten att tillgå publika handlingar.

Den administrativa makten och den dömande ha i alla tider och alla länder haft sina fel och förvillelser, de hafva båda gjort sig skyldiga till öfvergrepp och de skola sannolikt allt framgent göra det. Det konstitutionela statsskicket, som ger folket sjelft en öfvervakande myndighet genom sina representanter, har emellertid skapat möjligheter, som förr icke funnos, att afstyra sådana öfvergrepp och att bestraffa dem. Så äfven hos oss. Vår inre historia under detta århundrade är till en stor och vacer del en historia om afskaffandet af byråkratiska oskick och administrativa ovanor.

Att resultaten blifvit sådana de äro, dertill hafva i synnerhet tvenne faktorer bidragit: den ena är en fri press, den andra är den på några få undantag när oinskränkta offentlighet, som skänkts åt statsmyndigheternas verksamhet.

Huru väl våra fäder insågo nödvändigheten af denna offentlighet, derpå lemna Tryckfrihetsförordningens 2 § ett nästan rörande bevis. De kände de sina, de män, som skrefvo denna paragraf. De visste nog de, att kunde ett kryphål finnas, nog skulle det komma att användas. Derför använde de en oändlighet af omsäningar, uppräknningar, vändningar både fram och bak för att få fram den enkla satsen: alla staten och samhället rö-

rande handlingar skola ega full, absolut full offentlighet blott med särskilda *uttryckligen angifna* undantag.

Men oaktadt så omsorgsfulla försigtighetsmått, oaktadt en så strängt bindande och vidt omfattande föreskrift som den, hvilken innehålles i denna 2 §, och oaktadt en alltmera fullständig och undantagslös åtlydnad af denna föreskrifts icke blott bokstafliga uttryck utan anda, mening och förutsättningar onekligen gjort sig gällande inom embetsmannakåren, synes ännu icke full stadga och säkerhet vara vunnen. Den tvetydiga äran af att hafva på senaste tider visat detta tillkommer en viss herr G. Gavelius, som bland andra akademiska befattningar i Upsala äfven innehar den att vara medicinska fakultetens notarie.

I slutet af året 1888 inkom till justitieombudsmannen en anmälan från filosofie kandidaten N. A. T. von Sneidern af hufvudsakligt innehåll, att nyssbemälda notarie vägrat herr v. S. dels att i medicinska fakultetens protokoll för året taga kännedom om ett visst ärendes behandling dels att genomse fakultetens protokoll för ett föregående år. Herr Gavelius' motivering för denna vägran är preciserad i ett af honom till herr v. S. öfverlemnadt skriftligt svar på dennes begäran, deri han förklarar sig hvarken skyldig eller villig att tillhandahålla hr v. S. årets ärenden i de registrerade och till arkivet lagda protokoll annorledes än såvida expedition af honom beträffande något särskildt ärende begärdes. Att åter 1887 och föregående års protokoll ej kunde få af herr v. S. genomses, uppgifves bero å betydande hinder för herr Gavelius.

Hvarje person, som aldrig så litet satt sig in i grundlagens ifrågavarande stadgande, inser lätt, att, derest den af herr G. i första delen af denna motivering uttalade uppfattning skulle få oantastad tillämpas, grundlagsbudets egentliga anda och syfte äro så godt som fullständigt eluderade. Får jag icke ens *genomse* årets protokoll, hvartill tjenar mig då rätten att få lösa derur utdragna expeditioner, annat än i det fall att jag så noga känner protokollens innehåll på förhand, att jag utan vidare vet, att det är mig till nytta att lösa en viss expedition? Och hvar och en som har den ringaste praktiska erfarenhet, inser också lätt, till hvilka utomordentliga svårigheter för allmänheten och specielt för den rättssökande allmänheten en dylik tillämpning skulle leda. Ty han vet, att intet är vanligare, ofta intet nödvändigare än att ur pågående rättegångsmål söka kännedom om vissa för de intresserade betydelsefulla fakta. Så mycket kan man gifvetvis utan närmare ingående på sjelfva frågan om lagtolkningens rik-

tighet säga att det är väl, att, om den är riktig, embetsmännen till det öfvervägande flertalet låtit leda sig icke af ett envist fasthållande vid densamma utan af humant tillmötesgående mot allmänhet och parter.

Men den ringaste eftertanke skall för öfrigt uppenbara ohållbarheten af denne herr Gavelius' lagtolkning. Det finnes oförnekligen ganska ofta uti lagliga föreskrifter innefattade vissa bud och befallningar, som icke nödvändigtvis behöfva särskildt utsägas för att ändock vara lika gällande. De inre nödvändiga förutsättningarna för ett lagbud äro alldeles lika bindande som det, hvilket genom samma lagbud uttryckligen fastslås.

Intet lagbud föreskrifver expressis verbis, att en domare skall hålla sin expedition uti vanliga människoboningar. Men icke ens herr Gavelius' fria lagtolkning kan deraf draga den slutsatsen, att platsen för en embetsmannaexpedition skulle kunna väljas i en luftballong eller en undervattensbåt.

Men vi behöfva icke längre uppehålla oss vid denna herr Gavelius' tolkning, ty huru besynnerligt herr Thomassons förfarande i saken än varit, så besynnerligt som att godkänna detta herr Gavelius' försök har han likväl icke handlat — hvilket också haft sig svårt, då herr Thomasson dervid skulle kommit i uppenbar strid både med föregående justitieombudsmän och med sin egen i andra fall ådagalagda uppfattning af lagrummets i fråga innebörd.

Den resolution, hvarigenom herr Thomasson såsom obefogad afvisade hr von Sneiderns anmälan lyder: »Då det icke kan anses utredt att notarien i medicinska fakulteten vid Upsala universitet tillkommer att för det i 2 § 4 mom. Tryckfrihetsförordningen åsyftade ändamål tillhandahålla allmänheten fakultetens handlingar, fann justitieombudsmannen vid pröfning af ärendet den gjorda anmälan icke till någon vidare åtgärd föranleda».

Man får väl nemligen tolka detta utlåtande, så att herr Thomasson visserligen icke i likhet med herr Gavelius sätter i fråga, att tillhandahållandet af offentliga handlingar för genomseende ju ingår i de genom tryckfrihetsförordningens merberörda moment stadgade skyldigheter, men deremot anser det ovisst, huruvida notarien i medicinska fakulteten öfverhufvud alls har dessa skyldigheter.

Hvad som nu först och främst måste frappa hvarje aldrig så litet förfaren jurist är den form, justitieombudsmannen gifvit åt premissen i sin resolution.

Oss synes det vara klart, att justitieombudsmannen, denne på en särdeles upphöjd plats anbragte åklagare, lika väl som hvarje domare är skyldig att *sjelf känna lagen*. Härmed mena vi, att då ett ärende inför honom göres anhängigt, bör partens skyldighet i fråga om detta ärendes utredning väl kunna vara af *mindre* men i intet fall af *större* omfång än den är, då ett ärende handlägges af en domstol. Men inför en domstol kan det icke ifrågasättas att parten skulle vara pliktig att utreda annat än sakens *faktiska* sammanhang. Det är visserligen hans *rättighet* att deducera hvad i den föreliggande saken skall anses vara rätt m. a. o. att i huru stor omfattning han behagar söka framlägga sakens lagliga sida och att dervid söka tolka lag, anföra prejudikater m. m. Men om han afstår derifrån, om han inskränker sig till att åt domstolens bedömande öfverlåta att på egen hand afgöra, hvilken lag som bör tillämpas och huru denna lag bör tydas, ligger detta i hans fria skön. Domstolen får icke undandraga sig ett sådant bedömande, domstolen kan icke med fog såsom en nödvändig förutsättning för sitt domslut göra anspråk på att parten skall leverera en utveckling af lagens bud, domstolen sviker sin pligt om den afhänder parten ett grand af den rätt, han verkligen eger, på den grund, att han icke förebragt någon rätts-utredning.

Det skall icke spillas många ord på att visa att j.-o:s ställning härvidlag är densamma som en domstols. Eller hvad i all rimlighets namn skulle en lagens väktare med uppgift att vara den oskyldigt lidande till hjälp och den orättfärdiga eller försumliga embetsmannen till varnagel och straff tjena till; om han af parten sjelf forrade icke blott framläggandet och styrkandet af sjelfva faktum utan dessutom en utredning af lagfrågan? Så pass drifven är väl i allmänhet en embetsman i lagtolkning, att han kan i en så ojemn strid öfverflygla en förörtad part, om denna skall sakna allt bistånd.

Men denna ståndpunkt, så orimlig den än är, har verkligen herr Thomasson intagit.

Frågan om en embetsman har den eller den skyldigheten, är uppenbarligen en lagfråga, ty embetsmäns skyldigheter äro fastställda i lag. Och ändock har herr Thomasson motiverat sin underlåtenhet att ingripa på grund af kandidaten von Sneiderns anmälan dermed, att det »icke kunde anses utredt» huruvida medicinska fakultetens notarie egde den ifrågakomna förpligtelsen.

Herr Thomasson borde — mena vi — hafva sagt antingen att notarien enligt hans uppfattning hade en sådan skyldighet

eller att han icke hade den. Han hade varit skyldig att bilda sig ett omdöme om den saken. Han hade varit skyldig att förskaffa sig de förutsättningar därför, som möjligen icke funnos i första hand tillgängliga. Och det är denna sin skyldighet han kastar öfver på klaganden, då han förklarar, att saken icke kan anses utredd. Man vill kanske beskylla oss för ordrytteri, förmenande, att herr Th. tilläfventyrs velat säga, att lagen icke vore klar och att förty en sådan förpligtelse icke kunde anses åligga notarien. Men i sådant fall har herr Th. uttryckt sig på ett sätt stridande både mot ordens vanliga betydelse och mot den betydelse det juridiska språkbruket utbildat. Ty att något icke kan anses *utredt*, betyder både efter allmänt och juridiskt språkbruk just hvad vi häröfvan antydt, nemligen: att icke så fullständigt material föreligger, att ett bestämdt omdöme kan afgifvas. När herr Th. därför säger »det kan icke anses utredt att det tillkommer medicinska fakultetens notarie att tillhandahålla fakultetens handlingar för ändamål» etc., kan detta omöjligen vara lik betydande med: »jag har tagit reda på saken och finner att i följd af brist på klar lag medicinska fakultetens notarie icke kan anses hafva det ifrågasatta åliggandet».

Kort sagdt: herr Th. lemnar frågan öppen i stället att för sin del afgöra den. Vi komma nu till sjelfva kärnpunkten — det spörsmål som herr Th. bör besvara men icke besvarat: var herr Gavelius akyldig att tillhandahålla allmänheten fakultetens handlingar?

Vi anmärka härvid till en början att särskilda föreskrifter rörande notariens embetspligter saknas, att emellertid herr Guvelius i sin af herr Th. infordrade förklaring upplyst och erkänt att notarien *har vården* om fakultetens handlingar, att det vidare framgår, att det är notarien som ombestyr expeditioners utskrifvande och utlemnande samt uppbär lösen för desamma, samt att herr Gavelius sjelf alldeles icke synes sätta ifråga att han eger skyldighet tillhandahålla allmänheten handlingarne för det ändamål som i Tryckfrihetsför. § 4 mom. 2 afses, ehuru han icke anser denna skyldighet sträcka sig så vida som klaganden gör.

Men då herr Gavelius sålunda icke förstätt att rädda sig sjelf, får han oväntad hjelp af justitieombudsmannen.

Herr Thomasson har nemligen icke kunnat öfvertyga sig om, att medicinska fakultetens notarie har skyldigheten i fråga. I brist på närmare motivering får man väl anse, att herr Th. hemtar stöd för sin ovisshet i det nyss nämnda förhållandet: saknaden af särskilda föreskrifter för fakultetsnotarien.

Är då manne i allmänhet den ifrågavarande förpligtelsen i särskildt uttryckligt stadgande ålagd embetsmän?

Ingalunda. Hittills har det ansetts vara alldeles tillräckligt för att konstituera den ifrågavarande förpligtelsen, att vederbörande hafva ett visst embetsverks handlingar om hand. Och att herr Gavelius haft medicinska fakultetens handlingar om hand, det har aldrig förnekats, utan tvärtom uttryckligen erkänts. Visserligen finnes ingen särskild instruktion som förpligtar honom att tillhandahålla allmänheten dessa handlingar. Men skall bristen på instruktion fritaga honom från den förpligtelsen, måste den också göra det från alla andra. Herr Gavelius skulle då hvarken behöfva vårda sig om de allmänna handlingar han omhänderhar, ej heller bl. a. uppsätta fakultetens protokoll, än mindre besörja utskrifter deraf. Denna sista skyldighet har emellertid herr Gavelius aldrig ens ifrågasatt. Herr Thomasson borde då heller icke hafva på ett så tillmötesgående sätt befriat honom från den af herr v. Sneidern i anspråk tagna förpligtelsen. Summa summarum: antingen befriar bristen på särskild instruktion medicinska fakultetens notarie från alla möjliga embetsåligganden — en konsekvens, som väl icke ens herr Thomasson vill godkänna — eller också måste till hans förpligtelser höra den att lika väl som andra vårdare af offentliga handlingar tillhandahålla allmänheten den myndighets protokoll, som han har om hand.

Man inser också lätt de orimliga konsekvenser, hvartill herr Thomassons åsigt skulle leda. Erfordras för den praktiska tillämpningen af grundlagsbudet om embetshandlingars offentlighet, att särskild instruktion för hvarje fall såsom en tjenstepligt ålägger viss tjänsteman deras tillhandahållande åt allmänheten, är uppenbarligen den breda vägen öppnad för administrativt godtycke. Man önskar förhemliga hvad som sker i något visst embetsverk. Godt! Laga blott att ingen tjänsteman uttryckligen har till skyldighet att besörja expeditionen och saken är färdig, hemlighetsmakeriets seger vunnit. Att ett otvetydigt grundlagsbud eluderas, hvad gör det när t. o. m. en riksdagens justitieombudsman med lugnaste resignation skrifvit sitt ja och amen till en sådan eludering, ty detta är nästan det märkligaste af allt!

Sedan herr Th. funnit det »icke vara utredt», huruvida notarien i medicinska fakulteten är skyldig att tillhandahålla allmänheten fakultetens protokoll, förklarar han saken icke till någon vidare åtgärd från hans sida föranleda.

Det vill m. a. o. säga: sedan herr Th. kommit till det resultatet, att han icke har anledning till laga beifran emot herr

Gavelius, anser han saken vara slut. Han slår sig till ro, utan att låta denna ro störas af det faktum, att en medborgare och kanske många med honom således kommer att gå miste om en honom i svensk grundlag tillförsäkrad rätt, hvilken rätt likväl, allt sedan den fick denna grundlagens helgd, ansetts vara en af de dyrbaraste vi ega.

Hvad skall egentligen klaganden herr v. S. göra sedan han fått herr Th:s underliga besked?

Om herr Th. förklarar, att notarien icke hade den ifrågasvarande skyldigheten, så hade klaganden ju kunnat vända sig till någon annan i fakulteten exempelvis dess dekan för att söka af honom utbekomma protokollen. Men med blott det orakelspråket att utgå från, att notariens skyldighet icke vore utredd, hade herr v. S. i sanning svårt att veta, huru han skulle bete sig för att vinna sin grundlagsenliga rätt.

Det har likväl icke sagnats exempel på att justitieombudsmän, äfven när de funnit åtal icke vara på sin plats, på annat sätt sökt förhjelpa klagandeparten till hans rätt. Och vi tro, att af det sagda klarligen bör framgå, att sällan större skäl till en sådan slags handräckning funnits. Orsaken till, att den just i detta fall icke gifvits, får väl då sökas deruti att å andra sidan sällan en sådan innehafvare af justitieombudsmanneambetet funnits.

IV.

Herr Thomasson såsom värnare af yttrande- och församlingsfriheten.

I skarp belysning har herr Thomasson sjelf ställt sin uppfattning af de medborgerliga rättigheternas betydelse genom den resolution, hvaruti han den 12 februari 1889 förklarade, att klagomål, som hos honom blifvit anförda öfver polischefens i Helsingborg åtgärd den 3 november 1888 att förbjuda åtskilliga möten, hvarom anmälan gjordes, icke kunde föranleda till någon hans åtgärd.

Förhållandet var följande. Herr Viktor Lennstrand lät i Helsingborgs Dagblad kungöra, att söndagen den 4 november 1888 kl. half 2 e. m. skulle fortsättas ett diskussionsmöte, hvarvid L. komme att försvara vissa af honom utgifna teser, samt att kl. 6 e. m. samma dag utilistiska samfundet skulle anordna en fest.

Den 3 november meddelade emellertid magistraten i Helsingborg följande resolution: »Sedan hos magistraten blifvit anmaldt, att V. E. Lennstrand, som härstädes haft flera offentliga tillställningar, derunder fält yttranden, hvilka ansetts åstadkomma allmän förargelse och särskildt vid den sista tillställningen den 1 i denna månad »försvarat teser» af innehåll, som synes hemfalla under ansvar enligt 7 kap. 1 § strafflagen, fann magistraten skäligt, jemlikt 13 § i Ordningsstadgan för rikets städer, förbjuda Lennstrand förnyande af dessa tillställningar».

Härefter anmälde *Lennstrand* ett föredrag öfver annat ämne än det, som afsågs i de af honom utgifva teser, äfvensom en fest, *Hilda Ekelöf* först ett diskussionsmöte, dervid komme att förvaras satsar, utvisande en uppfattning, motsatt den, som gjort sig gällande i de af Lennstrand utgifna teser, och sedermera en tillställning med sång, musik och deklamation, *J. O. Ljungqvist* en sällskapsfest och *N. Åkesson* en dylik fest, anordnad af utilitiska föreningen.

Dessa anmälningar ingåfvos alla den 3 november, först Lennstrands, med afseende å hvilken polischefen hänvisade till magistratens samma dag meddelade förbud och sedan de öfriga, den ena efter den andra, hvilka alla möttes af det svaret, att tillställningen icke tilläts.

Det är temligen tydligt, att alla dessa resolutioner stredo mot lag.

Först den, hvarigenom Lennstrand genom hänvisning till magistratens förbud att *förnya* förut hållna tillställningar förvägrades att hålla föredrag öfver *annat* ämne än de, hvaröfver han förut i staden föreläst.

Det heter i den af magistraten åberopade lagbestämmelsen: »Der sig visar, att tillställning, som här ofvan omförmäles, åsyftar eller innebär något, som strider mot sedlighet eller allmän lag eller föranleder till svarare ordning, eger polismyndigheten att dess förnyande förbjuda.»

Huruvida magistraten genom sitt ofvan anförda beslut möjligen afsett att förekomma allt vidare uppträdande af Lennstrand, må vara en sak för sig. I allt fall behöfver icke beslutets ordalydelse innebära en sådan uppenbar olaglighet och magistratens förbud, i huru bjert belysning det också ställer lagrummets tänjbarhet och den genom detsamma åt ordningsmyndigheterna förlänade maktfullkomlighet, kan kanske näppeligen anses gå utom lagens gränser.

Så mycket mera polischefens, hvilken utan vidare hänför ett föredrag, hvilket som helst, ämnadt att hållas af en person, som en gång råkat ut för ett förbud, under begreppet »förnyande af förbjuden tillställning».

Och icke blott ett föredrag utan afseende å ämnet därför skulle en sådan person vara förbjuden att hålla utan äfven att anordna hvilken slags tillställning det vara må.

Mot denna absurda tolkning af lagens uttryck: »förnyandet» — en tolkning, som således helt enkelt innebär, att en person, som en gång råkat ut för ett sådant förbud, hvarom här är fråga, skulle vara afskuren från all vidare rätt till offentligt uppträdande å samma ställe, har herr Thomasson icke funnit något att anmärka.

Man kunde tycka, att härmed orimligheternas gräns måste vara satt — men då det gäller polischefen i Helsingborg och Eskilander Thomasson har sjelfva absurditeten ett superlativum och detta framträder i all sin glans, då ej blott Lennstrand utau äfven en del andra personer efter gjorda anmälningar förbjöds att hålla de resp. tillställningar de anmält, utan att justitieombudsmannen ens i detta fall ansåg sig böra ingripa.

Härvid är nu att märka, att ingen enda af dessa tillställningar var af den beskaffenhet, att för densammes hållande erfordras tillstånd. En enkel anmälan var allt hvad lagen fordrade. Följaktligen var förbudet ett komplett och otvetydigt maktmissbruk.

Det har varit med en verkligen ängslig omsorgsfullhet, som vi sökt finna någon som helst möjlig eller sannolik tankegång hos herr Thomasson, då han vägrade att befordra till laglig åtgärd den embetsman, som gjort sig skyldig till nu skildrade olagligheter.

Men det har varit oss omöjligt. Att vi på förhand afvisat såsom faktiskt otänkbar den logiskt tänkbara möjligheten, att herr Thomasson skulle hafva ledts af någon slags antipati mot eller brist på sympati för den eller de klagande, behöfver knappast sägas. Och derest någon skulle anse, att vi icke borde hafva förkastat denna möjlighet, finnes lyckligtvis en omständighet, som till full evidens visar, huru riktigt vi härutinnan handlat.

År 1887 förbjöds filosofie licentiaten Knut Wicksell att hålla anmälda föredrag dels i Jönköping dels i Linköping på det skäl, att W:s åsigt i de ämnen, hvarom han anmält sig skola hålla föredrag, vore resp. magistrater bekanta genom referat öfver samma förut å andra orter hållna föredrag. Herr Tho-

masson infortrade med anledning af herr W:s smålan om dessa olagliga förbud vederbörandes förklaring och anstälde efter en temligen utförlig skriftvexling mellan klaganden och myndigheterna åtal, hvilket ock medförde åsyftad effekt: de ifrågavarande embetsmännen dömdes till böter för sina förbrytelser.

Då herr Thomasson fann skäligen att på detta sätt beifra en kränkning af yttrandefriheten, när det gällde herr Knut Wicksell, finnes det väl ringaste anledning att förmoda, att han skulle tvekat att i lika måtto skydda herr Lennstrand, om han ansett dennes rätt verkligen kränkt? Eller skulle herr Thomasson kunna tänkas skänka sina sympatier mera åt nymaltusianska än åt utilitiska villolärer? Vi blott fråga och svaret torde vara lätt gifvet.

Äfven en annan möjlighet hafva vi afvisat såsom lika otänkbar. Man skulle kunna just med avslutning till, hvad vi nu sagt, framhäfva det faktum, att embetsförbrytelsen mot herr Wicksell begicks 1887, således innan reaktionsmajoriteten kommit till det välde den sedan under tre år med sådant öfvermod utöfvat, att den uppfattningen lätteligen torde förefinnas hos denna majoritet, att det är mera sedligt och kanske berömvärdt att öfverträda lagen, då det gäller att förhindra kristendomens fiender sådana som utilisterna från offentligt uppträdande och att i alla händelser det skulle göra ett på de fromma valmännen särdeles ogynnsamt intryck, om en riksdagens justitieombudsman sökte befordra till straff smärre befogenhetsöfverträdelser, hvilka dock skett i religionens och samhällsordningens intresse. Man skulle då vidare mena, att herr Thomasson möjligen icke varit okänslig för denna riksdagsmajoritets uppfattning och att han i denna punkt kommit till insigt om, att hans förra i den wicksellska saken ådagalagda nit och intresse för yttrandefrihetens häfdande och bestraffningen af brott emot de lagliga bestämmelserna rörande densamma varit oriktigt och olämpligt. Detta låter ju nu icke så orimligt. Men som sagdt, vi hafva afvisat äfven denna möjlighet och detta af följande skäl.

Utgår man ifrån den möjligheten, att de förändrade tiderna medfört en förändrad uppfattning hos herr Thomasson af hans embetes förpligtelser, ligger nemligen en förklaringsgrund härtill — med den lätthet att i fråga om politiska män och politiska förhållanden, draga slutsatser, som tyvärr hos oss allt mera gör sig gällande — alltför nära för att icke af det illvilliga småsinne, som i personers handlingar alltid ser utslaget af egenlyttiga bevekelsegrunder, ögonblickligen tillgripas — vi mena den, att

herr Thomasson helt enkelt för att få behålla sitt embete såsom justitieombudsman fann skäligt att ställa sig till efterrättelse majoritetens bonneradt byråkratiska och frihetsfientliga åskådningar.

Det är som sagdt denna förklaring, vi beständigt vilja hålla borta. Antager man nemligen först på fri hand denna — efter vanliga menliga beräkningar ju icke så omöjliga — förklaring, kommer man nästan som genom en nödvändighet att, ifråga om herr Thomassons utnämning till justitieråd, konstruera en förklaring, i analogi med denna. Antar man, att herr Thomasson för att behålla sitt justitieombudsmanembete frångick sin verkliga lojala öfvertygelse, så blifver det alldeles naturligt, att man kommer att antaga att det var för att erhålla justitierådsembetet han begick det speciela felsteg såsom justitieombudsman vi här nedan skola något behandla.

Man ser hvart dylika hypoteser föra: till att härleda snart sagdt allt hvad våra högstbetrodda män handla ur små, egennyttiga motiv.

Det är nu icke för att draga vårt strå till stacken, som vi skrifvit denna lilla uppsats. Och vi måste därför helt enkelt upprepa: att vi icke kunna finna någon förklaring till herr Thomassons behandling af yttrandefrihetsfrågan i Helsingborg, att vi därför måste beteckna hans åtgörande dervidlag såsom ett utslag af samma brist på omdöme och kompetens i åklagarevärfvet som vi förut haft tillfälle att konstatera hos herr Thomasson, samt att vi blott vilja betona, att denna brist framstår i en ännu ofördelaktigare dager när, såsom härvidlag, inkonsequensen, att i ett fall häfda och i ett annat lika betydelsefullt fall negligera yttrandefriheten, gifver ett visst godtycklighetens sken åt herr Thomassons handlingssätt.

V.

Herr Thomasson såsom tryckfrihetens värdare.

22 §. Instruktionen för justitieombudsmannen föreskrifver: »Justitieombudsmannen, som förer ordet ibland de till tryckfrihetens värd af rikets ständer valda komiterade, bör med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga hvad rikets ständer till skyddande af tryckfriheten stadgat.»

Vi skola erinra oss hufvuddragen af herr Thomassons uppträdande i den bedröfligt ryktbara v. Qvantenska saken.

Herr v. Qvanten hade för afsigt att publicera vissa handlingar rörande det skandinaviska unionsförslaget som år 1864 var å baue.

Detta hade på ett eller annat sätt kommit till högtstående danska och svenska kretsars kännedom, och på det förra hållet väckt misstämning. Försök gjordes därför att förekomma ifrågavarande publikation. För att vinna detta ändamål var det, som man bl. a. vidtog den singuliera åtgärden att genom den svenska riksdagens justitieombudsman gifva herr v. Qvanten ett meddelande angående den herskande misstämningen.

Och herr Thomasson åtog sig detta värf. Sedan herr v. Qvanten offentliggjort samtalet mellan honom och herr Thomasson, afgaf den sistnämde en förklaring (införd bl. a. i Aftonbladet för 13 Juni 1889), deri han sökte försvara sitt handlingssätt.

Vid den profning af herr Th:s uppträdande i denna sak, som vi nu skola företaga, ärna vi strängt hålla oss till hans egen framställning af fakta, ehuru vi naturligtvis icke, rättvisan likmätigt, kunna taga för goda de punkter i herr Th:s framställning, hvilka han sjelf visserligen anser höra till fakta, men hvilka egentligen innebära en från hans synpunkt gjord utläggning af hans förfarande.

Den första punkten i herr Th:s framställning lyder så: »Såsom justitieombudsman eller ordförande i tryckfrihetskommittén har jag icke haft någon förhandling med herr v. Qvanten. Alldeles enskildt har jag deremot besökt herr v. Qvanten för att göra honom ett meddelande; detta på grund af en vänlig anmodan, hvilken jag icke funnit anledning att afslå, enär det gälde ett godt ändamål — förekommandet af indiskretion.»

I det första af dessa påståenden måste man, synes oss, gifva herr Th. rätt. »Såsom justitieombudsman eller ordförande i tryckfrihetskommittén» förhandlade nog icke herr Th. med herr v. Qvanten, i den mening att herr Th. skulle tillkännagifvit sig tala till herr v. Q. i sådan egenskap. Men det är icke der kärnpunkten ligger. Den ligger i frågan: borde herr Th., som var justitieombudsman och ordförande i tryckfrihetskommittén, öppna en underhandling af den ifrågavarande beskaffenheten? m. a. o. fans uti denna herr Th:s embetsmannaställning något särskildt hinder för honom att enskildt förhandla med herr v. Q. på sätt som skett?

På dessa frågor är det, vi i en uttömmande profning af hela samtalets art, anledningarne dertill och syftet dermed skola söka ett svar.

Man vill tilläfvventyrs resonera så: om ett visst samtal i och för sig, icke för en person i allmänhet innebär något oriktigt, bör icke heller en embetsman blott därför att han är embets-

man behöfva finna sig förhindrad att inlåta sig i ett sådant samtal, derest han blott aktar sig att obehörigen inblanda något af sin embetsmannapondus. På en sådan invändning svara vi med följande exempel:

Det är ingenting oriktigt utan fastmera berömvärdt att med goda råd biträda en anklagad. Men det skulle anses i hög grad olämpligt och det med rätta, om en person, som har det speciela uppdraget att såsom åklagare iakttaga det allmännas rätt, ginge den anklagade till handa med goda råd.

Att en domare hjälper en oförståndig part till rätta är understundom, särskildt i vårt land, der tillgång ej finnes till rättsbildade ombud, af högsta nödvändighet påkalladt. Men det betraktas med all rätt som ett oskick om en domare går utöfver detta nödvändiga — äfven om det alls ej sker i domarsätet utan i enskilda samtal och förhandlingar. Och detta om också det blott är hans afsigt att gagna rättvisan. Man menar att domaren har en speciel ställning som förbjuder honom att göra sig till privat rådgifvare åt en part.

Dessa exempel må vara nog för att visa, att det verkligen finnes embetsmannaställningar som kräfva ett så grannlaga uppträdande af innehafvaren, att det icke blifver möjligt att skilja hans enskilda person från denna sin ställning och dermed anse allan rättfärdighet uppfylld.

Det förefaller oss, som om det icke behöfdes synnerligen stor eftertanke för att finna, att justitieombudsmannen innehar en sådan ställning.

Justitieombudsmannen har åtskilliga uppgifter. Närmast är han en beskyddare af medborgares lagliga rättigheter och en beifrare af embetsmannagodtycken och embetsmäns öfvergrepp.

En speciel sida af denna hans verksamhet är särskildt framhäfd i den § af hans instruktion, som vi satt i spetsen för detta stycke. Han är nemligen särskildt satt till en väktare öfver tryckfriheten.

Han har sig deremot icke uppdraget att vaka öfver bestraffandet af tryckfrihetens missbruk. Åt den administrativa maktens tjenare har man förlänat den nödiga myndigheten med deraf följande förpligtelsen i sådant afseende. De böra beifra tryckfrihetens missbruk. Han skall med all makt skydda och värna tryckfriheten.

Redan denna omständighet anse vi för vår del vara afgörande. Äfven om justitieombudsmannen hade sig bekant den tillämnade utgifningen af en skrift, hvars innehåll han kände och

ansåg afgjordt brottsligt, anse vi att *han* för ingen del vore rätta mannen att ingripa varnande och söka förekomma utgifningen. Hvarför? Helt enkelt därför att hans uppgift är en helt annan. Han, som skall försvara tryckfriheten, som skall tillse ej blott att den oskyldige förblifver ostraffad utan också att den brottslige ej blifver mera straffad än han förtjenar samt får sin sak pröfvad och dömd under iakttagande af alla laga former, bör icke genom ett ingripande på förhand — låt vara att det inskränkte sig till ett blott varnande — utsätta sig för faran att fatta parti, för faran att betrakta saken ur någon förut fattad menings synpunkt, ja icke ens för faran att blifva misstydd. Detta sista är icke mindre viktigt. Om lagen har velat göra honom till blott och uteslutande försvarare, om den har velat befria honom från hvarje annan uppgift än att skydda, bör han med tacksam omsorg bevara denna ställning. Ty lagstiftaren har med klokt förutseende funnit att man måste taga hänsyn icke blott till de riktiga allmänna opinionerna utan också till de möjligen oriktiga, öfverdrifna, misstyddande. Näst det att domarne döma väl, är det viktigaste — heter det hos någon författare — att de anses döma väl. Det är icke blott nyttigt, att j. o. försvarar tryckfriheten utan också att han icke ens synes — låt vara att skenet är origtigt — angripa densamma. Derför har han befriats ifrån hvarje skynt af dubbel ställning i detta hänseende. Öfvervakarens, censorns roll är icke honom gifven. Icke till det minsta spår. Men deremot försvararens, beskyddarens.

Det är emellertid långt ifrån, att vi anse herr Th:s handlingssätt vara att döma så mildt som det vi i nyss förda resonemang förutsatt. Herr Th:s uppträdande var helt annorlunda beskaffadt.

Först och främst var det icke ens fråga om något tryckfrihetsbrott från herr v. Q:s sida. Detta erkänner hr Th. sjelf. Det framgår nemligen uppenbarligen af herr Th:s framställning, att den kannedom han fått om den tillämnade utgifningen icke gaf anledning till något antagande att herr v. Q:s artikel skulle vara *straffbar*.

»Hvad jag meddelade herr v. Qvanten — — — var att hans tilltänkta offentliggörande af ett förtroligt bref från konung Kristian IX till konung Carl XV — — — väckt någon missstämning i grannlandet.»

Detta var således allt hvad herr Th. visste. Icke ens för att förekomma ett brott eller en gerning, som enligt hans tanke

innebar något brottsligt — i sådant fall hade ju herr Th:s expedition varit något ursäktligare såsom blott hemfallen under den nyss tecknade kategorien — utan helt enkelt för, att underrätta om att publikationen »väckt misstämning». Det är solklart att det förkastliga i herr Th:s handlingssätt i sjelfa verket växer genom denna bekännelse, sedd i det ljus som den ofvan citerade punkten af herr Th:s förklaring kastar öfver densamma.

Herr Th:s bemödande i sin förklaring går hufvudsakligen som helt naturligt är derpå ut att söka rentvå sig från misstanken att hafva använt något slags hot för att förmå herr v. Qvanten att afstå från den tillämnade publikationen. Och är saken sådan han framställer den, så måste man erkänna, att något hot icke gerna kunde från herr Th:s sida ifrågakomma. Ty hvarken kände han sjelf det afsedda brevets innehåll, ej heller kände kan mera om dess inverkan på »grannlandet» än att det väckt någon »misstämning» derstädes. Huruvida denna misstämning var sådant »missförstånd med utländska makter» hvarom Tryckfrihetsförordningen talar och som kan föranleda skriftens konfiskering, derom visste herr Th. intet, enär han — enligt sin egen förklaring — saknat all kändedom om, huruvida, i händelse utgifningsplanen fullföljdes, tillämpning af 3 mom. 9 § Tryckfrihetsf. vore ifrågasatt.

Oaktadt allt detta har herr Th. ansett sig — justitieombudsmannen, ordföranden i Riksdagens tryckfrihetskomité — böra medverka till »förekommandet af den indiskretion» som skulle ligga uti herr v. Qvantens tillämnade artikel.

Den man som så handlat, har efter vår tanke antingen icke förstått innebörden af den ofvananförda föreskriften i § 22, Just. omb. instruktionen eller också väl förstått, men icke värdat sig om att följa den.

Men om detta var en alltför svår uppgift för herr Th., så fanns dock en annan omständighet, som innebar ett så i ögonen fallande hinder för herr Th. att inlåta sig på saken, att den ensam borde hafva afhållit honom från hvarje inblandning.

Herr Th. visste icke om, i händelse utgifningen verkställdes, tillämpningen af Tryckfrihetsförs 3: 9 (som bl. a. innehåller före skrift att skrift, hvarigenom missförstånd med utländsk makt sig yppat, kan utan rättgång konfiskeras) var ifrågasatt. Men han kunde icke gerna förbise möjligheten deraf. Icke läg den tanken så långt borta, att hvad man tilläfsventyrs icke lyckats hindra, oaktadt man försökt, det komme man att i stället undertrycka med den makt, som i sådant afseende finnes.

Nu finnes i Tryckfrihetsför. en föreskrift — 5 § 13 mom. — som lyder så:

»Varder någon af trycket härstädes utkommen — — skrift utaf en eller flera främmande staters sändebud eller deras regeringar anmäld, såsom innefattande sådana ämnen, hvilka kunna föranleda till missnöje hos andra makter, ege konungen att derom, efter sakens och omständigheternas beskaffenhet, i nåder förordna samt, om han så nödigt pröfvar, om skriftens seqvesterande och indragning genom chefen för justitiedepartementet eller justitiekansleren, såväl hos boktryckare som försäljare eller andra utspidare, låta föranstalta, — — —; skolande i de fall, då den af förenämnde embetsmän, som om verkställigheten erhåller konungens nådiga befallning, icke hänvisar skriften till åtalande af aktör vid vederbörlig domstol, bemålde embetsman genast ovägerligen infordra tryckfrihetskommitténs utlåtande om den i fråga varande skriften. Finnes kommittén, som ej eger ingå uti någon pröfning om politiska konsiderationer och förhållanden, att skriften efter lagens bokstaf ej åtalas kan, då ankommer det på konungens nådiga pröfning, om förläggare eller boktryckare må, i ty fall, till mer eller mindre del af statsmedlen njuta någon ersättning för omkostnaden till tryckning och papper af hvad utaf upplagan kunnat indragas».

Detta vill säga hvarken mer eller mindre än att Tryckfrihetskommittén i sådana fall spelar rollen af en slags domstol. Dess domslut äro visserligen icke bindande, i det den ej kan förpligta regeringen att gifva vederbörande förläggare eller boktryckare skadestånd, men dess uttalande utgör förutsättningen för att sådant skadestånd öfverhufvud kan komma i fråga.

Och kommittén eger ej ingå uti någon pröfning af politiska konsiderationer och förhållanden. Icke ens den betänklighet, som härutaf borde uppstå, förmådde afhålla herr Th. från det obetänksamma steget. För honom utgjorde det ingen svårighet att i dag ingå i pröfning af politiska konsiderationer och förhållanden för att förekomma indiskretioner och i morgon sätta sig till doms i samma sak.

Sammanfattande det sagda anteckna vi således att herr Thomasson

- 1) på ingifvelse från den högre administrationen
- 2) sökt bidraga att förekomma utgifningen af ett tryckalster,
- 3) hvars innehåll han icke kände
- 4) men som han ej hade någon anledning att anse straffbart
- 5) eller på annat sätt rätteligen hemfallet under någon slags laglig åtgärd,
- 6) utan om hvilken han blott visste att en obetydlig del af densamma väckt någon misstämning i grannlandet,

7) hvarvid han dock icke kunnat underlåta att tänka sig möjligheten af ett berättigadt eller oberättigadt försök till undertryckande,

8) i hvilket fall han sjelf skulle komma att intaga en domares ställning.

För vår del anse vi att herr Thomasson knappast ännu är vuxen kallet att undervisa i »förekommandet af indiskretion». Han har sjelf, som det tyckes, ännu åtskilligt att lära i den vägen.

Justitierådsutnämningen.

Vi hafva nu fullbordat vår jemförelsevis hastiga granskning af herr justitierådet E. Thomassons verksamhet såsom justitieombudsman i embetet — och utom.

Om vi icke voro öfvertygade, att detta naturligtvis insåges ändock, vore det vår skyldighet att framhålla, hurusom de af oss behandlade målen utgöra ett obetydligt antal i förhållande till hela antalet af dem, som kommit under hans bedömande. Men antalet af de ärenden, som af herr Th. handlagts utan tillräcklig omsorg eller utan tillräckligt stark uppfattning af åklagare-embetets speciela förpligtelser, synes ändock vara så pass betydande, att man måste med beklagande se, hurusom ett embete, afsedt till förekommande af domares och embetsmäns försumlighet, sjelft under herr Thomassons händer icke hållits öfver utan snarare sjunkit under den vanliga nivån af svensk embetsskötsel.

Vid betraktandet af de af oss skildrade fall erinra vi oss ovilkorligt den minnesvärda förklaring, en upsaliensisk statsrättslärare gifver af justitieombudsmannaembetets upprättande. Det är, säger han, inrättadt till domares — skydd. De behöfva nemligen skyddas för en mängd obehöriga åtal och därför fann man på att tillsätta en särskild embetsman, åt hvilken man gaf makten att afgöra om åtal i visst fall borde ske eller icke.

Det finns naturligtvis också en annan — mera naiv och mindre vetenskaplig uppfattning — den att lagstiftarne kände både sitt folk och sina embetsmän, och visste att det förre behöfde en hjälpare och stödjure för att kunna reda sig mot de senare.

Det synes vara uppenbart, att herr Th. omfattar den förre af dessa båda satser — ja att han till och med drifvit den

ända derhän, att j. o. embetet är till icke blott för att skydda embetsmän från obehöriga åtal, utan äfven att, der åtal för skams skull måste ske, åtminstone iakttaga, att icke alltför obehagligt straff må blifva resultatet.

Den enskilda förorättade parten skulle kanske i sin ifver fullfölja saken genom alla instanser i det på en uppretad och öfverdrifven sinnesstämning beroende syftemålet att få den försumlige eller orättfärdige fäld till straff i öfverensstämmelse med den svenska lagen. Derfor har man en justitieombudsman, som kan stoppa i tid, så snart han finner den moraliska rättvisan (den moraliska rättvisan plägar som bekant sättas i motsatt till den lagliga) tillfredsstäld.

Att herr Thomasson efter sitt i så mångfaldig mätto inkorrekta förfarande i den Qvantenska saken valdes att besätta en ledig plats i Konungens högsta domstol var efter vår uppfattning att nedsätta både domstolen och regeringen.

Det var att nedsätta domstolen, ty om det är något, som den allmänna meningen med allt större och oafvisligare styrka kräfver af domarembetets innehafvare, är det väl *sjelfständighet*. Om det är något, som plägar anföras såsom en dyrbar skatt och en verklig ära för fosterlandet, så är det väl *sjelfständigheten* hos dess domarekår. Om vi hålla vår i många stycken, det måste erkännas, ganska ofullkomliga grundlag i vördnad och helgd såsom ett verk af vise och förutseende svenske män, så är det väl bl. a. därför, att den med så stor omsorg har velat skydda den enskildes anspråk att få sin rätt pröfvad af personer, hvilka äro oberoende af den administrativa maktens oundvikliga vexlingar och nycker. Det är sannt, man måste låta denna makt ega utnämningsrätten, men det gäller då att denna rätt, den enda som lagstiftaren gifvit regeringen att öfva inflytande på domarekåren, blifver använd i den anda som lagen anvisat. Det gäller att den administrativa makten förstår, att dess ovilkorliga skyldighet i utöfningen af denna rätt är att utöfva den med resignation af allt eget intresse, blott och bart i syfte att förvärfva de bästa domare åt folket och folkets hela förtroende åt sina domstolar. Dessa grundsatser, som väl borde kunna kallas obestriddliga, hafva, synes oss, icke blifvit tillämpade vid den ifrågasvarande utnämningen. Detta påstående — vi betona det — hvilat alldeles icke på några förutsättningar rörande det möjliga inre sammanhanget mellan herr Thomassons förfarande såsom justitieombudsman och hans derefter skedd utnämning till ledamot af K:s h. D. Om dessa möjligheter sedermera.

Här stödja vi oss endast på det för all världen klara och öppna faktum, att herr Thomasson icke haft den för en justitieombudsman nödiga sjelfständigheten, men det oaktadt blifvit nämnd till justitieråd. Det är detta vi påstå vara nedsättande både för den krets, i hvilken herr Thomasson inträdt och för den regering, som infört honom i denna krets. Och det är detta vi mena vara riskabelt äfven ur den synpunkten, att domstolarnes välsignelserika verksamhet såsom oväldiga, sjelfständiga organ för rättens skipande är i hög grad beroende af att ett tillstånd af fullt förtroende skapas och upprätthålles mellan folket och domarekåren.

Det oriktiga och det riskabla i detta förfarande minskas naturligtvis icke deraf, att, såsom vi nyss antydt, det finnes en hel del iakttagare, hvilka icke låta sig afhålla från att söka ett inre sammanhang af orsak och verkan mellan det klandrade förfarandet och den klandrade utnämningen. Man måste också i rättvisans namn medgifva, att tillräckligt plausibla grunder finnas för att en stor del menniskor, ja, vidsträckta och djupgående samhällslagar skola omfatta ett sådant antagande såsom i hög grad sannolikt. Ty — säga de — om det också händer, att öfverraskningar i utnämningssväg icke sällan beredas allmänheten, plägar detta endast i undantagsfall vara händelsen med platserna vid konungens domarebord. Så rikligt stå icke de krafter till buds, som derfor lämpa sig, att det ju icke plägar bildas en viss krets, inom hvilken de mera sakförståndiga vanligen med en profetia, som rättfärdigas af händelsernas gång, utpeka justitierådsämnena? Och det vore ett högst märkvärdigt sammanträffande — resonnerar man vidare — att just i detta fall en öfverraskning skulle ligga till hands utan att likväl ett naturligt sammanhang mellan så på hvarandra följande tilldragelser som herr Th:s biträde åt regeringen i den Qvantenska saken och hans utnämning till justitieråd finge antagas.

Har man väl kommit dit, kan det vara ungefär likgiltigt, om man antar herr Thomassons extra tjänstgöring åt herr Ehrensvärd — konung Oscar, konung Kristian och Gud vet hvilka — vara det betingade arbetet för en betingad lön, eller om man antar det vara den med nådigt löfte hugnades villiga öfverarbete.

Vi för vår del afvisa alla sådana antaganden och förutsättningar. Vi göra det under medgifvande, att mycket talar mot den eller de anklagade. Men vi hafva såsom domare vant oss vid att icke döma, förrän *full* bevisning föreligger.

Blott så mycket må sägas, att i alla händelser, följaktligen äfven om regeringen handlat med rent samvete och således — det Gud förbjude — *icke* köpslagit om landets högsta domarembete, borde dock den enklaste klokhet, den ringaste omsorgsfullhet om domarembetets anseende hafva af hållit densamma från ett steg, som med all säkerhet skulle leda till uppfattningar af det slag, vi nyss antydt. Förtroendet till domstolarne är så viktigt, att äfven det goda samvetet icke härvidlag räddar regeringen från tillvitelsen att hafva begått ett djupt och svårt felsteg, om den ock blott genom ett sken af att ett domarekall begagnats som lockbete eller som betalningsmedel inverkat förminskande på detta förtroende.

Huruvida herr Thomassons skicklighet i förut anförtrödda värf kan anses — alldeles oafsedt den Qvantenska saken — rättfärdiga hans utnämning till justitieråd, är ett spörsmål, som vi icke här satt oss till ändamål att söka afgöra. Men ett bidrag till spörsmålets besvarande — och ett tungt vägande — tro vi dock innebäras i teckningen af det sätt, hvarpå han handhaft justitieombudsmanneambetet. Mätte det icke tros och sägas, att oskicklighet i skötandet af riksdagens förtroendeuppdrag lemnas ur räkningen då konungen gifver sina uppdrag! Mätte det ännu mindre tros och sägas, att åsidosättande af hvad justitieombudsmanneambetets värdighet kräfver, gifver insteg till en än högre värdighet!

Men må det gerna både klart inses och öppet sägas, att den regering som valde herr Thomasson till en af rikets högste domare begick ett otvetydigt misstag, som aldrig någonsin bort göras och som icke får göras en gång till.

En sorglustig byggnadshistoria.

Meddelad af *Professor Crati.*

Under mina forskningar i det arkiv, som en gång tillhört det gamla Slottet vid Floden, hade jag på åtskilliga ställen påträffat antydningar om, att det stora grundet, som låg i floden nedanför slottsruinen, en gång i tiden varit bebygdt. Sålunda fann jag bland annat en klagoskrift öfver att arbetet med byggnadens (byggnadernas?) uppförande efter 100 år ej ännu blifvit fullbordadt, oaktadt man genom utskrifning af nya skatter fördubblat den ursprungliga byggnadssumman. Slutligen fann jag en gammal nästan oläslig handskrift, som under titeln en »nationalolycka» beskref en förskräcklig olyckshändelse, hvars förlopp i korthet var följande. Vintern hade varit lång och rik på nederbörd, vårfloden blef derföre ovanligt strid och ymnig. En dag bröt den fram med sådan våldsamhet, att den icke blott bortspolade konungens skattkammare med allt hvad deruti var, utan kullstörtade äfven »underhöfdingarnes» och »de äldstes» stora palats, så att nästan alla landets förnämste män och härförare omkommo på en dag. »Och det var skräck och veklagan i hela landet». Så slutade skriften. Genom denna upptäckt kom till min kännedom af hvad art de byggnader varit, som så fullständigt bortspats såväl från sin osäkra grund som från häfdens blad.

Dessa upptäckter sporrade i betydlig grad min forskningsifver och jag företog vidlyftiga undersökningar af det nuvarande grundet; dock utan annat resultat, än att jag uppdagade några större stenar, som möjligen kunde förskrifva sig från någon af de förstörda byggnadernas grundmurar. Jag stod just i begrepp att uppgifva hela företaget, då en dag en af mina outtröttliga amanuenser rapporterade att han funnit en misstänkt fläck på en

af de stora stenarne. Jag undersökte densamma och fann den vara bly. Jag undersökte vidare och det befanns att blypluggen dolde en gömma inuti stenen, och i denna fann jag en kapsel af silfver och inuti denna ett i många afseenden särdeles intressant dokument; ej minst derföre, att det kastar ett klart ljus öfver hela denna märkvärdiga byggnadshistoria. Jag vill derföre här meddela skrifvelsen i dess enkla okonstlade form.

*

»Och det begaf sig i den tiden att de äldste från landet samt alla underhöfdingarne och härförarne voro församlade och de framträdde inför konungen, kastade sig till marken, jemrade sig och sade: vårt gamla palats är svåra skröpeligt och dess luft är mycket osund och vi hafva så förökadt oss, och äro så många att vi der intet rum mer hafva kan. Vi bedje dig derföre, o store konung, låtom oss bygga ett nytt palats deri vi samlas måtte med glädje och frid. Konungen svarade och sade: I gode män af mitt dyra folk. I mågen gerna bygga Eder ett nytt palats; och jag vill dertill bygga mig en säker skattkammare, ty den gamla är öfver full vorden och remnar allt mer och mer. Och så blef det beslutadt.

Men de äldste från landet och alla underhöfdingarne började strax sinsemellan kifva och disputeras om den plats der byggnaderna ligga skulle. Då trädde några utvalde män fram för konungen och sade: Herre konung, vi kunna ej ense blifva om den plats som byggnaderna hafva skola. Men konungen kallade till sig de visaste männen i landet och utfrågade dem deras mening. Och de slogo sina hufvuden samman, bugade för konungen, svarade och sade: Herre och konung, urgammal sed bjuder, att då store hus byggas skola, tage man fatt tvänne unga fläckfrie stutar och spanne dem för ett lass med sten och bjelkar, låte dem så löpa och der de lägga sig neder på markene, der skall dock byggnaden stånda. — Så ock här. — Detta syntes konungen vara ett vist tal och han sade, ske allt så; och det skedde så.

Thy blefvo tvänne par unga, hvite stutar spände för tvänne stora lass; och detta skedde på konungens gård, och alla de äldste från landet och alla underhöfdingarne och härförarne voro församlade och desslikes allt folket. Och sedan stutarne af öfverste munskänken fagnats med bröd från konungens eget bord, fingo de löpa, och efter dem löpte de äldste från landet och alla underhöfdingarne och härförarne, och allt folket lopp också. Men

det begaf sig att på en holme midt i den strida floden nedanför konungaborgen hade konungen sig en afvelsgård bygga låtit, deri en myckenhet fänad och annor djur lefde kräseliga. Och då de unga fläckfria stutarne fingo höra den andra fänadens skriande, vände de snarligen sina fjät mot den brygga, som ledde till afvelsgården och löpte med hast ned på de feta ängar som deromkring lågo utmed flodens vatten.

Men stutarne vordo hungriga af allt det myckna löpandet samt begynte afåta det feta gräset, och konungen och allt folket sågo derpå. Och då de ätit sig stinna och mätta, lade sig det ena paret neder strax utanföre afvelsgården och begynte i godan ro idisla sin föda, men det andra paret, som törstigt blifvit hade af allt ätandet, begaf sig neder till flodstranden för att dricka. Men det hände sig att flodens botten här var mycket lös och sumpig, så att de tvänne fläckfrie stutarne sjönko neder med det stora lasset och blefvo så liggande i dyn. Och alle som detta sågo förundrade sig.

Men folket begynte knorra och en röst hof sig upp ur hopen och sade: icke kunna vi bygga de store hus midt i den strida floden. Och konungen såg der med ledsnad på och tänkte på sin sköna afvelsgård, som han nu försaka måtte. Men de äldste från landet och alla underhöfdingarne och härförarne samman-gaddade sig och sade: Der stutarne sig nederlagt hafva der skole vi ock bygga låta vårt palats och vi vilje desslikes bygga vår herre och konung en ny härlig afvelsgård deri både folk och fänad sin tillflygt finna måtte. Och konungen lät kalla byggmästarenas öfverste och tillsporde honom allvarliga om det sant var, att man på holmen och i floden de tvänne husen bygga kunde, samt om icke den strida strömmen byggmästarena för stark blifva skulle. Och han svarade konungen och sade: jag sätter vall emot strömmen och man kan bygga på den plats som stutarne utsett hafva. Men folket knorrade ändå mycket mera, ty de hade den holmen svåra kär.

Men det begaf sig att just i den samma tiden kom en trollkarl till staden och han iklädde sig skepnaden af en örn och flög vid pass en half dagsresa upp i luften till en punkt hvarifrån han kunde se allt hvad han ville; och han ropade och sade: si jag ser en syn, en stor syn, och slottet upplyftadt allt intill molnen och der nedanför ser jag midt i flodens brus ett stort palats trona. Och han gjorde en skön bild af den stora synen och förevisade den för allt folket och det förundrade sig storligen öfver allt det som det såg.

Men konungen sade till afvelsgårdens öfverste, gack hän och uppsök mig en god plats der jag min nya afvelsgård lägga måtte, och öfverste kovaktaren begaf sig strax ut i staden att söka, och si han fann en stor skön plats, den ock torg kallades, och der hela staden köpslagade och sålde. Och han bortdref alla handelsmännen och deras kunder och sade dragen hädan, godt folk, ty min herre och konung skall här bygga sig en ny afvelsgård. Och de drogo hädan, dock icke alla godvilligt. Och så skedde det att man strax började bygga en ny härlig afvelsgård, och då den färdig var började man bygga de äldstes från landet och höfdingarnes store palats och konungens skattkammare midt i den strida floden på de platser som stutarne utsett hade.

*

Men alla underbyggmästarne sågo allt detta med sorg och veklagan; dock tordes de ingenting säga, ty den som öfverbyggmästaren något emot sade, han var enligt landets lag förvunnen att första resan mista högra hand, och andra resan sitt hufvud dertill. Men de församlade sig i löndom om natten och lade råd. Och blef så beslutadt, att en skrifvelse uppsättas skulle om huru allt detta tillgånget var samt för att visa att ingen byggmästare förutom byggmästarens öfverste ville att de stora dyrbara byggnaderna på den lilla holmen i floden läggas skulle, ty det var dem alla en galenskap.

*

Och en skriftlörd bland dem har uppsatt denna skrifvelse och hans namn är Manne. Och sedan denna skrift blifvit god funnen, gingo alla byggmästarena ned till floden och det var vid midnattstimman och de tvådde sina händer i det rinnande vatten och skrefvo så med nytvagna händer sina namn härunder, samt vordo så åter lugne och glade — ty de hade nu gjort allt hvad de göra kunde — och mera kunde de icke.

*

Denna egendomliga skrifvelse är undertecknad med närmare hundra namn, bland dem åtskilliga gått till efterverlden med heder. Denna heder hade dock säkerligen varit ännu större om de egt mod nog att genom en öppen protest rädda sitt fädernesland från ofvan omtalade »nationalolycka».

Herr des Platreux's giftermål*.

Novell

af *Henri Follavoine.*

Den stackars des Platreux var en af dem, om hvilka man plägar säga, att de ha otur. Hans närsynthet hade spelat honom många spratt; och då han, utnämnd till löjtnant vid 16:de husarregementet, anlände till Moulins, der hans nya regimente låg i garnison, hade hans rykte redan trängt dit. Två kamrater från krigsskolan, vid samma regimente, hade många gånger vid bordet och andra samkväm berättat om hans missöden, som blifvit »historiska» vid Saumur, hvarest han genomgått sin volontärkurs.

Man hade ofta skrattat åt den fantastiska berättelsen om des Platreux's tillvägagående vid jagten efter en chansonett-sångerska, som han en gång händelsevis tyckt sig igenkänna och som han envisades att under fyra, fem dagar förfölja, tills det visade sig vara hustrun till en af hans lärare. Och hans förskräckelse när han upptäckte sitt misstag, huru han rusade som en stormil till sitt rum, där han störtade ned på sin säng utropande: jag är förlorad! Midt under kamraternas hejdlösa munterhet.

Eller ännu bättre var historien om de otaliga knuffar, som skälmaktiga grannar på grund af hans svaghet utdelade åt hans kask kors och tvärs, till höger och vänster i folkträngseln på saluplatsen vid hamnen.

---

* Vi låna denna lilla roande novell ur Paristidskriften »L'Indépendance» (förut Indépendant littéraire) och begagna tillfället att åt vänner af fransk litteratur och konst på det bästa anbefalla denna »revue bimensuelle», som genom valet af sina artiklar lemnar äfven för främlingen en synnerligen god öfversigt öfver det andliga lifvet i Frankrike.

Den olycklige försökte så samvetsgrant som möjligt skydda sin hufvudbonad utan att våga misstänka någon viss af allmänheten och alltid med en min som väckte jubel.

Och den olycksdigra dagen då han på examen vid årets slut hade glömt sin binocele. Den examinerande kaptenen var enligt bruket främling för skolan. Des Platreux, som icke kunde urskilja gradbeteckningen, rädd att misstaga sig, svarade opphörligt den förvånade kaptenen: »herr öfverste».

Anekdoterna voro utan tal och ofta förlängda genom berättarnes outtömliga fantasi. Också lofvade man sig, då man fick reda på hans snara ankomst, mycket lustigt, utan elakhet förstås, på hans bekostnad, ty den stackars gossen försökte dölja sin svaghet genom att så litet som möjligt använda binoclen, som likväl var honom så outhärlig.

Strax i början, såsom ett synnerligen godt skämt, lät hans gamla vän Leopold honom förstå, att bland de obligatoriska visiterna vid ankomsten skulle han icke underlåta att presentera sig hos Madame Merlin, hvars salonger, tillade han, ofta öppnades för angenäma aftonsamkväm, till hvilka hela officerskåren blef inbjuden. Men mamma Merlin var i verkligheten en enka öfver medelåldern, som höll en liten stilig vin- och likörhandel ute vid tullen i hörnet af rue Bégemorte nära Allierbron; detta läge gjorde hennes etablissement till militärens vanliga mötesplats, ty exercisplatsen låg på andra sidan om floden.

Ofta efter morgonöfningarna stannade officerarne gerna der en stund för att smaka en viss utsökt torino, som man inte kunde få annorstädes än hos Merlins. Den goda frun, redan mycket välmående, hade ännu en gammal rest af koketten och klädde sig verkligen alldeles förträffligt för att vara en liten vinhandlerska; vid första påseendet skulle man snarare kunnat taga henne för rentière. Och som hon mycket tyckte om att springa omkring, förlitande sig på dotterns och mågens omsorger om affären, såg man henne hvarje dag på väg till bangården öfvervakande ankomsten af sina tunnor och fastager, vid tullarne, till sitt hus vid faubourg des Sarceaux eller till sin trädgård vid vägen till Paris. I staden mötte man henne öfverallt; ständigt pratade och skvallrade med någon.

Då des Platreux nyss anländt och ännu icke var det minsta inne i förhållandena vid sin nya garnison, mötte han henne en dag, då han promenerade i sällskap med sin vän Leopold.

»Vänta ett ögonblick», sade den senare, »der kommer Madame Merlin, jag ska presentera dig.»

»Hvad för något, på öppen gata?» svarade löjtnanten lite förbluffad.

»Åh! Man märker att du ankom hit i går: den goda frun går aldrig förbi någon af sina bekanta utan att stanna för att få sig ett litet skvaller. Hon är en smula efterhängsen; jag kan slå vad att det blir hon som kommer emot oss.»

Och verkligen, vid åsynen af de unga männen styrde vinhandlerskan, i sin vanliga toilette, rakt på dem. Officerarne hade föregående dag afhållit sig från att ta sin torino hos mamma Merlin, för att icke utsätta den nyankomne att träffa henne der.

»God dag, min fru.»

»God dag, mine herrar; nå herr Leopold, ni har flytt med alla de andra också; man ser er icke mera hos mig.»

»Min fru, vi tänka komma alla på en gång och då medtaga herr des Platreux, som jag har äran presentera för er, som min vän och kamrat, sedan några dagar tillhörande regimentet.»

»Jaså, min herre, ni har nyligen ankommit till Moulins: hvad tycker ni om vår stad? Jag hoppas ni ska komma och smaka min torino med . . .»

»Utan tvifvel, min fru, utan tvifvel», skyndade sig Leopold att afbryta, helsade raskt för att inte det lilla skålmstycket skulle upptäckas och drog med sig sin kamrat, temligen förbluffad öfver den egendomliga inbjudningen.

»Hvad vill det säga», sade han, »fru Merlin inbjuda oss så der?»

»Bli inte förvånad öfver hennes sätt, min vän, hennes man har för sed att då och då låta oss smaka en utsökt sort turinvermouth, som inte fins mera än i hans källare. Det är hans största nöje. Första gången du kommer dit kan du vara säker, att han sätter dig på prof. Beröm vinet duktigt, så skall du snart bli vän i huset.»

»Jag begär inte bättre», utropade den naive gossen gladt, »det skall bespara mig det eviga teet. Men i alla fall är det lustigt folk.»

»A propos, du äter middag hos öfversten i dag, tala inte om Madame Merlin med hans fru; hon är mycket afundsjuk öfver den framgång de Merlinska soireerna haft.»

»Begriper!», sade des Platreux, som på middagen också var stum som en fisk angående detta kinkiga ämne.

Under de följande dagarne hade han många gånger tillfälle att möta Madame Merlin, vacker och stilfull som vanligt, och han försummade icke att hedra henne med en vördnadsfull hels-

ning, som beredde mycket nöje åt hans kamrater, hvilka aldrig lemnade honom ur sigte. Den kära damen var mycket känslig för denna artighet men undrade i alla fall något derpå och kunde icke låta vara att förvåna sig öfver den totala frånvaron af hennes vanliga kunder vid morgonexercisen, officerarne vid 16:de regimentet.

Desse ville emellertid icke drifva skämtet allt för långt och man kom öfverens en gång att dagen derpå gå i sällskap för att dricka den berömda torinon och njuta kapitalt öfver den narrade löjtnantens förvånade utseende.

Men en oförutsedd omständighet kom till samma dag och gjorde historien rätt invecklad samt höll på att medföra ödesdigra följder. Det var mottagning hos fru d'Amanthe, hustru till en af skvadronscheferna. Des Platreux gjorde sin första visit i sällskap med äldste löjtnanten.

Skvadronschefen hade en dotter på tjugo år, litet kall vid första påseende och som därför höll jägarne efter hemgift på ett visst aktningvärdt afstånd. I giftasåldern och med en hemgift på fem tusen livres i räntor hade fröken Amelie dittills afslagit alla anbud, som erbjudit sig. Mindre af motvilja mot äktenskapet än af misstänksamhet mot männer, som hon alltid trodde hufvudsakligen gjorde sin kur för hennes förmögenhet. En olyckshändelse i hennes barndom hade gjort henne lätt halt; hon talade just icke mycket, tyckte om att drömma och hoppades, temligen romantiskt anlagd som hon var, att finna ett hjerta som brann för henne och som hon kunde egna sin genkärlek eller ock att göra ett så lysande parti, att det kunde ersätta henne alla offer af hennes tycken. Tills vidare var hon likgiltig och högdragen och lefde, då hon icke träffade på något parti som tilltalade henne, temligen tillbakadraget, så mycket mera, då hon icke kunde dansa, och nöjde sig med att uppträda i salongen vid sin mors sida eller att följa med sina föräldrar till en middag eller en konsert. Hon var en smärt elegant brunett, som icke kunde undgå att ådraga sig allas blickar, men hennes hjerta hade ännu icke talat och fjärlarna svärmade utan spår af framgång omkring henne.

Des Platreux kände till dessa omständigheter men de berörde honom knappast, då han vid en ålder af tjuogoåtta år ännu icke tänkte på att gifta sig. Hans närsynthet och hans anspråkslösa inkomst af adertonhundra francs i räntor utom löjtnantslönen gjorde honom försigtig. Också instälde han sig med fullkomligt lugn hos fru d'Amanthe — som vanligt utan binocle.

Men äfven denna gång råkade han illa ut. Då han hade helsat på modren och vände sig om för att buga sig för dottern, märkte han i den halfdager, som herskade i salongen, icke en liten pall, som olyckligtvis blifvit placerad vid hans fötter. Han snafvade just i det ögonblick, då hans kamrat drog sig tillbaka efter presentationen, och så olyckligt, att han fick dennes sabel mellan benen, förlorade balansen och föll framåt med hufvudet i fröken Amelies knä!

Det var ett obeskrifligt ögonblick: kväfda skratt hördes från alla sidor, fru d'Amanthe hoppade till i sin fätölj, hennes dotter flydde förskrämd och den stackars hjälten i äfventyret stod der, rödare än sina röda uniformsbyxor, ur stånd att få fram ett enda ord.

Som debut betraktadt hörde detta des Platreux uppträdande onekligen icke till de mest lyckade. Sedan den första sensationen hunnit lugna sig och löjtnanten framfört sina stammande ursäkter, sökte fru d'Amanthe dölja sitt dåliga humör med en liflig konversation. Men ännu något häpen och då hon icke visste hvad hon skulle säga till olycksfogeln, som hon i hans egenskap af nykomling inte ville försumma, trodde hon sig få en god idé.

»Ni är ju bekant med fru Merlin?», frågade hon, kanske icke utan en halft omedveten elakhet.

»Jag, ja . . .»

»Var det inte henne ni helsade på så artigt i går och i morse också. Jag tyckte, att jag kände igen henne?»

»Ja», stammade den stackars löjtnanten, ännu alldeles förvirrad och med ett förtvifladt försök att hålla kontenansen, »ja, jag är mycket nära bekant med henne.»

Allmän häpnad! Det var kryddan på händelsen. Skvadronschefen hade många gånger låtit fylla tomrummen i sin vinkällare genom den goda vinhandlarfrun, som satte en ära i att betjena honom väl.

Också blef han på kvällen högeligen förvånad och skrattade hjertligt åt tilldragelsen. Men Amelie, som nu var säker på, att hon icke hade att frukta en ny beundrares uppmärksamheter, gjorde en föraktfull min, då hon hörde talas om den nära och besynnerliga bekantskapen mellan löjtnanten och vinhandlerskan. Visiten hade, som man kan förstå, varit så kort som möjligt och under den allmänna förstämningen, som man sökte dölja genom banala fraser, hade det icke blifvit tillfälle till några förklaringar.

När de obetänksamme tillställarne af skämtet med mor Merlin fingo reda på hvad som hänt, blefvo de heta om öronen. Följande dag skyndade äldste löjtnanten, utan att säga någonting åt des Platreux, till chefen och berättade honom allt samt besvor honom att taga fru och fröken d'Amanthe ur deras villfarelse, så att han skulle kunna försäkra sin unge kamrat, att olyckan var delvis reparerad. Chefen lexade ordentligt upp den oförsigtige, som i sin egenskap af främste kamrat icke hade bort tillåta ett dylikt skämt. En deputation gick upp till den stackars löjtnanten och utvecklade huru det hängde ihop samt framförde kamraternas ursäkt till den nykomne, som nog skulle tagit saken lätt, om icke det fördömda fallet i knäet på fröken Amelie hade varit. Nu kände han sig fortfarande osäker och visste icke hvad han skulle göra. Han fann sin ställning kinkig; och om kamraterna också visade en uppriktig ånger, så var den förgärliga historien i alla fall ute i staden.

En middagsbjudning från chefen, affattad i synnerligen vänliga ordalag, höjde åter hans mod. Han förlät så mycket hellre, som alla ansträngde sig att skaffa bort ryktet om denna absurda bekantskap med mor Merlin och som emottagandet vid fru d'Amanthes middag var det hjertligaste möjliga. Då fröken Amelie såg på denna vackra panna, ännu mera framhäfd af det militäriska snittet på håret, hvilken på ett så pittoreskt sätt hvilat i hennes knä, kände hon sig något underlig till mods men ingalunda besvärad. Löjtnanten fann henne, i motsats till det porträtt man gifvit honom, öppen, älskvärd, munter, lite spefull, som om hon vore rädd att visa sina känslor, men för hänsynsfull och uppmärksam för att sära någons finkänslighet.

Försedd med binocle denna gång och med återvunnen hållning kände löjtnanten sig snart väl till pass i denna vänliga krets och visade sig i sin verkliga dager, full af lif och spiritualitet och berättade med talang för sitt värdfolk de lustiga vidrigheter hans närsynthet beredt honom.

Den unga flickan skrattade till en början deråt och kände sig dragen mot denne ståtliga och älskvärde gosse, som man hade spelat så många puts och som sjelf skämtade deröfver med så mycket godt humör.

Löjtnantens tillbakadragenhet retade henne. Han bibehöll samma uppförande gent emot henne, visade sig som präktig gosse, nästan som kamrat utan att missbruka sin egendomliga presentation för att göra den minsta kur eller draga fördel af en situation, som han för öfrigt icke tillmätte någon betydelse.

Hvad försiggick inom henne? Hjertat har sina öfverraskningar, som kunna vara svåra att förklara. Med hjälp af den romantiska fantasien, det oförutsedda närmande som händelserna medfört, gick det derhän, att några veckor senare chefen kom och talade om för en gammal kamrat, att denna gång var hans dotter fångad: hennes hjerta slog så mycket kraftigare, som det dröjt länge, innan det börjat röra sig.

Han bad sin kamrat sondera vår hjelte och förmå honom, om det lät sig göra, att inställa sig såsom friare och låta honom ana, att det ej skulle illa upptagas; fadern kunde inte gerna gå längre till mötes.

Hvem blef förvånad, om icke des Platreux, då han fick veta följden af hvad som händt. Oss emellan sagdt anade han nog någonting, men återhölls af sin tillbakadragenhet. Uppdraget utfördes emellertid så väl, att den unge löjtnanten förmåddes till bekännelse och att derefter anhålla om sin tillbeddas hand, utan att hafva den minsta föreställning om, hvarifrån första steget tagits.

»Är det inte en gök med tur», sade kamraterna, »och det är ändå oss han till stor del har att tacka för sin lycka.»

Alla ansträngde sig att bringa i glömska det pinsamma intrycket från hans första ankomst och han rönt många prof på den djupa sympati och hjertliga vänskap, som utgör en af det militära kamratlivets vackraste sidor.

Mamma Merlin vet ännu icke hvad som tilldragit sig, men hennes torino håller fortfarande kunderna kvar; det är hon som förser det unga parets vinkällare.

När Amelies make stundom sätter sig om kvällarne vid sin unga hustrus fötter, medan hon betraktar honom med sina stora svarta ögon, hvilkas glans beslöjas af ömheten i blicken... lägger han sitt hufvud i hennes knä, påminner henne om deras första möte och upprepar med sin rörda något timida röst:

»Säg, älskling, hade jag inte rätt i att låta bli att taga binoclen på den der dagen?»

Moderna jord-förhållanden

af

Gustaf F. Steffen.

I.

Vi känna alla den irländska »landt-igan», dess program och politiska inflytande. Om Henry Georges agrar-socialistiska förslag samt om den entusiasm, hvarmed desamma helsats af engelsktalande människor på denna sidan och hinsides Atlanten, hafva vi alla hört talas. Tack vare otaliga specialundersökningar, har det ändtligen blifvit oss klart, att den genom sin väldiga export här i Europa så fruktade nord-amerikanske hvetehandlaren snarare arbetar med förlust än med vinst, att hans smärre odlingar oftast äro djupt skuldsatta, att de berömda jättefarmarne bedrifva en ohållbar »Raubbau» samt göra bankrutt, så fort de hinna, och att de viktigaste åkerbruksprodukterna mer och mer börja bli föremål för de ökända monopoli-seringarne (kallade »corners», »trusts», »syndicates», »rings» o. s. v.). Ur engelsmannens egen mun ha vi ofta nog hört hans landt-förhållanden kallade »konstlade» och »på längden ohållbara»; hvilket ej är att undra öfver, då jordbruket till den grad försumrats, att nära hälften af nationens födoämnen måste importeras, och då mer än två tredjedelar af hela befolkningen har trängt i hop sig i de osunda och redan afskyvärdt öfverbefolkade städerna, under det att den sålunda »på människor utsvälta» jorden i England och Wales till två tredjedelar äges af blott 10,207 personer. Från Skottland — som »äges» till nio tiondelar af 1,700 individer — hafva tidningarna för ej länge sedan bragt oss svärmodiga underrättelser

om, huru afkomlingarne af dem, som ännu för åttio år sedan voro jordens egare enligt landets dåvarande tradition och rätt, drivits i ytterligt elände och till hungerrevolter genom ett öfvermodigt stor-jordegaredömes lika förfelade som egoistiska hushållningspolitik. Och slutligen — för att fatta mig kort — är det oss alla väl bekant att den ryske bonden står sig materielt långt sämre nu än före lifegenskapens upphäfvande samt att han, tack vare en oerhörd skattebörd och penningelånarens barbariska ocker, fruktansvärdt raskt förvandlas i en jordlös proletarier; och vi veta att likartade missförhållanden alstrat i Tyskland samma rop efter »jordens nationalisering» som i England, samt att regeringen i Italien funnit det nödvändigt i årtal låta en särskild kommission utföra en väldig undersökning om de förderfliga verkningarna af »latifundia» . . .

Men hvad vi — trots det att den social-politiska atmosfären sålunda är full af »agrarrågor» — i allmänhet *icke* känna, det är landtförhållandenas verkliga natur i det sköna, fruktbara och rika Frankrike. Hvad detta land beträffar, gå vi nämligen omkring med en del inlärdas meningar, som merendels icke blott illa motsvara verkligheten, utan äfven ofta hindra oss från att rätt uppfatta och bedöma denna senare i de mest påtagliga fall. »Frankrikes bonde är den lyckligaste i Europa» är ett ofta hört och sannolikt någorlunda riktigt omdöme, hvilket emellertid blott säger, att han är den lyckligaste bland illa lottade, alldenstund »Europas bonde» i allmänhet för en, vår kulturutveckling ingalunda värdig tillvaro. En mycket allmän föreställning är åter att Frankrike före 1789 års revolution bestod af idel storgods, och att det franska folket delade landets jord i revolutionen. Det ena är lika falskt som det andra. Före den stora revolutionen hade Frankrike tre millioner små, ofta bärgade jordegare samt öfver hufvud fyra millioner jordegare (nu äro de åtta millioner); genom försäljningar efter revolutionen skapades icke fullt en half million nya.

Vidare hör man mycket ofta påstås att Frankrike hufvudsakligen eges af *små* jordegare*. En dröm som fullständigt förflygtigar sig vid upplysningen att en half million, af de 4,4 millioner franska jordegare (på landet), besitter 32 millioner hektar af landets 49 millioner hektar odlingsbara jord. Dess-

---

* I öfverensstämmelse med franska bruk och odlingsförhållanden mena vi här med »liten» jordegendom all, som är under 10 hektar, samt med »stor» all, som är öfver 50 hektar.

utom är gängse mening att franska bondehemman blifva mindre och mindre genom delning mellan arfvingarne. Orimligheten af ett sådant påstående framgår emellertid redan däraf, att den franska landtbefolkningen 1831 var 25,877,000 själar och 1881 däremot blott 24,576,000 själar — i följd af den svaga folkökningen och den jämförelsevis starka invandringen till städerna.

Visst, ehuru mindre ofta omtaladt och erkänt, är emellertid att la belle France är rikt på landtboelände och agrara missförhållanden samt öfverrikt på statsekonomiska, jordbrukets tidsenliga utveckling hämmande bördor — samt att Frankrike har att uppvisa landt-reformatoriska sträfvanden af stor originalitet och ett vida mer än blott nationelt eller tillfälligt intresse.

* * *

Som det existerar ett oupplösligt samband mellan de sociala missförhållandena på landet och de sociala missförhållandena inom våra samhällen öfver hufvud, kan det vara lämpligt först gifva en möjligast allmän antydning om de senares art i Frankrike. En liten förträfflig, på statistiskt material öfverflödande bok — »La reforme agraire et la misère en France» par Fernand Maurice (Paris 1887) — skall härvid och till stor del framgent vara min vägledning.

Af Frankrikes officiella statistik framgår, att bland de nationalekonomiskt »aktiva» medborgarne, 9 millioner ej ega annan inkomstkälla än försäljandet af sin personliga arbetskraft, att handel och industri sysselsätta 7 millioner och åkerbruket 8 millioner, samt att de viktigaste lifsförnödenheternas omedelbara framställande (då vi sålunda från köpmansståndets distributiva värksamhet, från industrikapitalisternas hufvudsakligen administrativa värf samt från dessa senares hufvudens arbete), besörjes af omkr. 12 millioner medborgare, d. v. s. mindre än tredjedelen af befolkningen. Dessa, naturligtvis blott närmelsevis riktiga kalkyler, antyda visserligen ej fullt så svåra sociala missförhållanden som de ökända engelska, men visa dock, att äfven i Frankrike det tunga och viktiga produktiva arbete, utan hvilket köpmannens distribution och kapitalistens administration samt all regeringsverksamhet äro utan föremål, är vältadt på ett opropotionerligt litet antal medborgare.

Ej heller förefaller denna samhällsklass' belägenhet lju.

sare, då man betänker att det hufvudsakligen är den, som bär den oerhörda, till 4 milliarder francs årligen uppgående skattebördan. Frankrike »åtnjuter» ju en ständigt växande national- och kommunalskuld på 30 milliarder francs!

En vink om utsträckningen af franskt armod är uppgiften, att nära två millioner individer — motsvarande tolfedelen af lönarbetarne — årligen anlita offentlig barmhärtighet, under en eller annan form, till en kostnad af 110 millioner francs.

Ogynsamt om landtbefolkningens förhållanden vittnar, att Frankrike visserligen äger 8 millioner odlare med 10,4 millioner familjemedlemmar, men att blott 4,4 millioner af dessa odlare äro jordegare, och att blott en million af dessa egare besitta mer än 5 hektar, under det bevisligen minst 2 millioner af de öfriga ega så små jordlappar, att ena hälften af dem måste arrendera jord och andra hälften tjäna som daglönare. Vi hafva här mellan en och två millioner fattiga och ofta eländiga lönarbetare, hvilkas egenskap af »jordegare» vid en hastig blick låta den franska arbetarefrågan och särskildt landtfrågan förefalla ljusare än den är. Och att det finns landtelände i Frankrike till en sådan häpnadsväckande grad, beror ej på »för hastig folkökning», eftersom den franska befolkningen under de sista femtio åren varit i det närmaste stationär, och industri-städerna absorberat millioner landtbor; det beror ej heller därpå, att någon annan »naturnödvändighet» skapar armod och hindrar det ekonomiska framåtskridandet i stad och på landet — utan beror helt enkelt därpå, att bland de medborgare, som öfver hufvud ega odlingsbar jord, finnas två mycket olika stora och olika lottade grupper: en niondel af egarne, som tar två tredjedelar af området, och å andra sidan åtta niondelar af egarne, som få nöja sig med femtedelen af området*.

Landtfolkets bostäder äro i allmänhet ohelsosamma, låga, fuktiga och utan ljus eller luft. Odlares boning är vanligen under samma tak som stallet och ladugården med dess gödselhögar. Rågbröd, potatis, majs, kastanier och grönsaker äro hans vanliga föda; hvetebröd ser han sällan, och kött är lyxartikel. Och likväl har han omkring sig massor af proletarier, som äro värre därän: vagabonder, som fylla fångelserna och göra landsvägarne osäkra. »Gazette du Village» hade den 1:sta januari detta år under titeln »Le paupérisme dans les campagnes» en mycket målande skildring af hithörande miss-

* Det öfriga odlingsbara gebitet är stats- eller kommunalegendom.

förhållanden och »beklagade att detta sorgliga förhållande ej är känt i Paris, hvarest man tror att allt är väl ställt ute på landsbygden.»

Det är under intryck af sociala missförhållanden som dessa och med ledning af vissa egendomligheter i de franska jordbruksförhållandena — särskildt den lilla egendomens och småkulturens jämförelsevis höga utveckling i Frankrike — som en liten grupp nationalekonomer, under eftertryckligt bifall från en mängd framstående praktiska och teoretiska jordbruksauktorer, börjat predika en jordreform, hvars grundval är »den metriska beskattningen» och hvars natur bäst karakteriseras genom uttrycken små-egendom och intensiv småkultur. Ut i sitt sakrika och högintressanta verk »La répartition métrique des impôts» (Paris 1880) har A. Toubreau samlat talrika fakta, hvilka tala för möjligheten, rättvisan och den ofantliga allmänna kulturfördelen af en »metrisk skatt.» Denna senare term kan öfversättas med jordyteskatt och innebär, att hvarje odlingsbar kvadratmeter i hela landet skall betala en viss skatt, hvilken skall vara i det närmaste den samma för alla trakter samt skall vara landets enda skatt. Förbättringen gent emot det nuvarande allmänna beskattningssystemet är, att jordyteskatten icke är en skatt på det *bruk* man gör af en gifven jordyta, sålunda icke träffar och betungar arbete, uppfinningar och förbättringar — utan är en skatt på det *jordutrymme*, hvar på medborgaren gör anspråk som sin egendom. Därför kan den metriska beskattningen jämföras med den rumshyra, som en husegare tar af sina hyresgäster. Han lämpar hyran efter rummens storlek, antal och läge — ej efter hyresgästens inkomster. Den metriska beskattningens möjlighet grundar sig (enligt Toubreau) på det bevisade faktum att det, från vår närvarande kulturståndpunkt, icke finnes god och dålig jord, utan att det blott finnes goda och dåliga jordegare, odlare. Äfven den sämsta jord — sandfält, moras, klippa, hed o. s. v. — kan bevisligen förbättras, omskapas och göras fruktbar — blott man bedrifver en tillräckligt intensiv kultur, d. v. s. på ett tillräckligt *litet* jordstycke använder tillräckligt *stort* kapital och stor mänsklig intellegens och vård. Man kan mäta ett jordstyckes yta, men ej dess fruktbarhet uti intensiv småkultur; ty jorden är just så litet och så mycket värd som odlarens insigt, flit och kapital. — Med en metrisk genomsnittsskatt af 25 francs på hektaret kunde Frankrike afskaffa sina stadstullar, sprit- och socker-skatter, fönster- och dörrskatter, personliga

skatter, fastighetskatter och grundskatter — hvilka alla nu på ett fruktansvärdt sätt betunga åkerbruk och kultur samt inkräkta på det allmänna välståndet. »De stora jordegendomarne» (och dit räknar Toubeau egentligen alla, som ej kunna af egaren och ett antal biträden *personligen* odlas), »hvilka nu ligga oproduktiva, äro fritagna från skatt under förevändning att de icke hafva något värde; och de förblifva oproduktiva, emedan de icke betala någon skatt» — ty det nuvarande beskattningssättet värkar som en premie på oproduktiviteten och försumlighet och som böter på produktiv företagsamhet, då det ju borde vara aldeles tvärt om Och botemedlet mot detta onda ligger just i den metriska beskattning, som gör det ruinerande för stora jordegare att låta sin jord ligga i träde eller vanskött, men som däremot kännes minst för den, hvilken af en gifven liten areal förstår draga ymniga skördar, utan att låta jordyta eller tid på något sätt förfaras. »Ju mer den metriska beskattningen stegras, dess mer skall jordens gifvande förmåga utvecklas.» »Den franska befolkningens numeriska tillbakagång tillskrifves subsistensmedlens otillräcklighet; men subsistensmedlen äro blott otillräckliga, emedan de stora jordegarene äro frikallade från att producera dem, tack vare de oproduktiva egendomarernas fritagande från skatt.» »Under ett metriskt beskattningssystem skall jordbruksafkastningen utveckla sig direkt proportionellt mot odlingarnes antal och indirekt proportionellt mot deras omfång.» — Till stöd för dessa idéer framdrar Toubeau talrika sakförhållanden, hvilka äro lika öfvertygande som slående och omotsägliga — vid hvilka utrymmet dock ty värr ej här tillstädjer mig dröja.

Ej det sämsta stödet för Toubeaus ståndpunkt är en liten, förträfflig bok »La cité chinoise» af Eug. Simon. Simon hade i många år varit fransk konsul i Kina samt i väckligheten studerat det kinesiska jordbruket och samhället i öfrigt. Han upptäckte, att den metriska beskattningen är Kinas enda skatt, och han beskref dess värkan på den kinesiska odlingen, beskref till hvilken ofantlig intensitet och beundransvärd fulländning kinesen bragt sitt jordbruk och skildrade hur stora, icke direkt af egaren och hans familj bearbetade odlingar äro i det närmaste okända i Kina — hvarest en stor familj med fyra generationer lever i verkligt välstånd (äfvén enligt europeiska begrepp!) på två hektar. Alt utan att han kände Toubeaus verk. Nu är Simon emellertid tillsammans med F. Maurice (författaren till den ofvan af mig citerade boken) en

af Toubeaus ifrigaste anhängare. Maurice söker propagandistiskt verka för riktningen genom utgifvandet af en fjortondagsrevy »La Terre aux Paysans», som nu är i sin tredje årgång och dels utvecklar frågans teoretiska och socialpolitiska sidor, dels ger praktiska anvisningar för intensiv småkultur. Den 1:sta Mars sistlidet år bildades på initiativ af »La Terre aux Paysans» en landt-liga (ligue agraire) »för att befordra ett återvändande till jordbruket, för att befrämja stads- och landt-arbetarnes utrustning med jord och för att gynna utvecklingen af den intensiva småkulturen».

II.

Efter dessa allmänna antydningar af de franska agrar-reformatorernas idéer, verksamhet och organisation skall jag — så långt utrymmet medgifver — söka antyda, hvilka sakförhållanden de anse stöda sina teorier och hur de tro att reformen bör kunna utföras.

Då man talar om att jordbruket »ej betalar sig» och »att det ej kan gifva mer än nu», måste man ej förgäta att dessa uttryck, i den mån de öfver hufvud äro sanna, blott hafva någon mening under *närvarande* egendoms-, beskattnings- och ekonomiska förhållanden i öfrigt. Vi lefva i commercialismens tidevarf — nästan all förnödenhetsframställning är varuproduktion; det är därför kommercen, som påtrycker våra sociala förhållanden deras förnämsta, såsom vi väl veta, ingalunda sköna prägel — och som äfven dikterar existensvilkoren för vårt jordbruk. Grundvalen för all commercialism är emellertid allsköns arbetsdelning. Man har länge trott, att vår kulturutveckling ginge därhän att ej blott till det yttersta dela alt produktionsarbete mellan samhällsindividerna, utan att äfven dela produktionsarterna mellan länderna. Särskildt har den åsigten många anhängare, att de vesteuropeiska länderna voro bestämde att blifva världens producenter af färdiga industrivaror, då däremot Ryssland och vissa transoceaniska länder skulle producera världens behof af spannmål och kött. Det har emellertid, särskildt de senaste 15 åren, tydligen visat sig att detta är en ren utopi. Icke blott är det numera tydligt att alla möjliga näringar mer och mer tendera att etablera sig i alla möjliga länder — äfven i de s. k. »spannmålsländerna» — ja öfver hufvud på minsta möjliga geografiska yta; utan hvarje grundligare undersökning af den transoceaniska hvete-

konkurrensens natur har ådagalagt, att densamma blott kan ha sin grund i ett öfvergående, primitivt, genom outvecklad industri och tillgång på jungfrulig jord karakteriseradt stadium uti de hvetexporterande ländernas kulturutveckling. Häraf följer redan nödvändigheten för de vesteuropeiska »industristaterna» att förr eller senare »återvända till jordbruket» — och *det* innebär framför allt jordbrukets frigörande från den, för kommercialismens skede egendomliga socialpolitiska regimen; och *det* innebär för öfrigt att jordbruket äntligen kommer i åtnjutande af all den uppfinnaretalang och intellektuella energi, som hittills så ensidigt slötsats på industrien och handeln; innebär jordbrukets pånyttfödelse och en verklig social revolution, med nya, egendomliga produktions-, folköknings- och förmögenhetsförhållanden.

Frankrike har en yta på 52,9 millioner hektar. Däraf anses redan nu 49 millioner vara odlingsbara. Dock äro blott 16,9 millioner odlade med spannmål, grönsaker och trädgårdsprodukter samt 2,5 millioner med vin — under det att 9,2 millioner hektar äro skog, 6,8 äng, 3,1 bete och 4,9 millioner ligga i träde samt det öfriga äfvenledes är ofruktbart. Och den odlade jorden är illa, ofta barbariskt illa odlad. I tretiosex departementer förhärskar tvåårigt vaxelbruk, i fyrtiosex återårigt; fyrårigt, med ett års träde och två års bete, begagnas ännu i fem af de inre departementen. Gödslingen är bristfällig och konstbevattning förekommer knapt. Afkastningen är blott hälften eller tredjedelen mot hvad den kunde vara. — Sådana äro förhållandena, då antingen jordegarna tagit åt sig många gånger mer jord än de själfva kunna odla, eller en massa sociala missförhållanden* hindra att den lilla jordegaren på ett rationellt sätt brukar sin teg. Förhållandet skulle emellertid blifva ett helt annat under den intensiva småkulturen. Densamma låter nämligen jorden aldrig ligga i träde, drifver gödslings- och bevattningskonsten till dess spets och låter hvarje växtindivid komma i åtnjutande af alla de fysiologiskt viktiga

* Hit hör, bland annat som jag redan kunnat antydningvis beröra, jordens styckning och spridning — som ej får misstas för liktydig med jordegomarnes förminskning i areal. Genom arfsdelning få nämligen de olika egarna en ofantlig massa små, här och där spridda jordlappar. Det är intet ovanligt att en 5-hektar bonde har sina egor spridda i 20, 30 ja 40 olika lappar, som ofta kunna ligga halfva milen från hvarandra. Att med plogar och kärror öfverskrida andras ägor blir därför nödvändigt — och ofta är tegen så liten och oåtkomlig att dess odlade blir praktiskt omöjligt.

fördelar en intelligent vårdare kan utfinna. Om vi taga en kinesisk tvåhektarbonde eller en parisisk »maraîchere»-odlare med sin $\frac{1}{2}$ till 2 hektar stora »trädgård» till exempel är enahanda — metod och resultat äro fullt analoga, trots det att den ene ej har en aning om den andres existens. Om jordmånen ursprungligen är »god» eller »dålig» är i det närmaste likgiltigt för den intensive odlaren, ty han gör sin jord — köper (i trakten af Paris t. ex.) ända till 2,000 kronor gödningsämnen för hektaret (utom hvad hans egen odling afkastar) och måste årligen sälja flera hundra kubikmeter mylla, emedan hans bäddar annars skulle höja sig ett par tum på året. Han sörjer för att hvarje vrå af odlingen kan mottaga plantor och är lätt åtkomlig för konstbevatning, dessutom använder han otaliga glasklockor och drifbänksfönster för att skydda mot köld och ogynnsam väderlek. Genom vetenskaplig blandning af gödningsämnena, alstrar han den temperatur växten behöfver under och öfver jordytan — såvida han ej försett sina trädgårdssängar med underjordiska järnrör, som värmas genom varm luft eller vatten. På dylika sätt sträfvar den intensive odlaren att göra sig oafhändig af jordmån, väderlek och årstid. Till utsäde använder han (äfven om det är spannmål — t. ex. Kinas bonde) blott frön, som sorgfälligt utvalts och fått uppsamla en stor mängd reservnäring genom att ligga i köttlake och torr, varm gödsel (»pralinerings»); och han sår det till en början tätt i en särskildt väl gödslad, värmd och belyst drifbädd samt väljer sedan för utflyttning på sängarne eller fälten blott de starkaste, bästa plantorna (»repiquage»). Skulle de på fältet utflyttade plantorna ej gå till eller förstöras genom vädret, har han alltid i drifbädden reservplantor till att ersätta med. Öfver hufvud eftersträfvar denna odlare att blott använda fältet till skördens mognande. Då detta inträffat, aflägsnas den och ersättes, efter omgräfning och gödsling, af en ny växt från drifbädden o. s. v. På fältet bör man alltid antingen se en skörd stå och mogna eller odlare arbeta. Fyra, sex och ända till åtta, tio skördar af olika slag om året kunna på detta sätt erhållas — och kvantitativt samt kvalitativt af första slag, tack vare odlingsmetoden. Årliga skördevärdet från ett hektar är i Kina omkring 3,500 frcs * och i trakten af Paris omkr. 25,000 frcs under detta slags intensiva och små odlingsförhållanden.

* Erinras måste att en franc köper minst två à tre gånger så mycket förnödenheter i Kina som i Frankrike.

För denna intensiva kulturs möjliggörande förordas storartade, af staten eller kommunerna företagna dränerings- och konstbevattningsbyggnader — såsom man sedan mer än 1000 år har i Kina. Ängsbetet måste ersättas med den, i alla hänseenden vida fördelaktigare kontinuerliga stallgödningen, sådan den redan öfvas i Holland och delvis i England. Allt affall från boskapen och framförallt allt mänskligt affall måste på det allra sorgfälligaste tillvaratagas. Blott genom att öfva »rättvisa mot jorden», d. v. s. noggrant återgifva, hvad man lånar från henne — kan ett rationelt jordbruk och lyckligt samhälle bestå.

*
*
*

Reformförslagen ha hittills i hufvudsak gått ut på, att regeringen skulle göra en början med att pålägga en metrisk skatt, för hvilken jord skulle inköpas och utdelas till arbetslösa industri- eller landtarbetare. Skattens vidare utveckling och alla dess reformerande verkningar skulle då så småningom inställa sig själfva: storgodsen skulle försvinna, storstäderna förlora sin öfverskottsbefolkning och kapitalisternas välde brytas: dels emedan arbetarna hade utsigt till att göra sig själfständiga på jorden, och dels emedan kommercialismen vore i återgång uti ett samhälle, som icke så mycket lägger an på varuproduktion som på att ute på landet förena allehanda industri med ett intensivt jordbruk. »Industriela byar» — samhällen, uti hvilka samtidigt af alla medborgare bedrifvas jordbruk och industri — tyckas vara det skytmände idealet.

De talrika invändningar, som dessa nya idéer naturligtvis möta, synas våra franska agrarreformatorer vara mycket redo att gendrifva. Så t. ex. svara de på inkastet att det nuvarande agrareländet skulle ha sin rot i frånvaron af maskiner och systematisk storproduktion, att de nordamerikanska jättfarmarnes fiasko samt hela sociala verkningssätt bevisa motsatsen. Och de lägga synnerligt stor vikt vid argumentet, att jordbruket aldrig någonsin kan med verklig fördel bedrifvas »fabriksmässigt». Växterna äro ej döda föremål såsom industriartiklarne, utan passiva lefvande väsen, som blott frodas i den mån de åtnjuta ständig intelligent vård. Åkerbruket har för öfrigt alls ej industriens karaktär att kräfva arbetsdelning — utan snarare tvärtom: kräver koncentrationen af otaliga olika arbetsuppgifter hos en eller några få samarbetande indivi-

der. Dessa socialreformatorer anse därför — ehuru de bekämpa den privatkapitalistiska regimens missförhållanden — att frågan om arbetsmedlens socialisering (förvandlande i samhällenas gemensamma egendom) åtminstone nu är af underordnad vikt. De äro sålunda — ehuru stora fiender af det bestående — snarare individualister än socialister. Deras stora förtjenst är otvifvelaktigt att, med vaket öga för vissa nya och viktiga socialekonomiska vandlingsfenomen, utforska och diskutera den så oändligt viktiga och oändligt försummade landtfrågan.

Strindbergs »ändrade signaler».*

Det har talats mångt och mycket om Strindbergs »omvändelse», Strindbergs »bättring», Strindbergs »ändrade signaler», m. m., och Strindberg hit och Strindberg dit och öfverallt utom där man är van att finna honom, och jag har suttit i min stilla afkrok och förvånad lyssnat till korpallåten och undrat om det verkliga kan vara sannt, att vår störste diktare, den rastlöse anden och hänsynslöse revolutionären, har slagit sig till ro och blifvit snäll och tam och sneglar efter »guldmedaljslandet» och planterar sin kål och låter Herren regera. Jag blef fundersam och började undersöka hur det i verkligheten förhöll sig med saken, och se här hvad jag har funnit!

Jag lefver, som sagdt, i en afkrok, och kan därför inte följa händelserna från dessas midtpunkt, och jag har inte håller den kännedom om Strindberg som förmedlas genom personlig bekantskap, men jag tror, att man endast ur hans skrifter och uttalanden skall kunna dra ut åtskilligt som är ägnadt att ge god upplysning i saken.

Jag började, som nämndt, undersöka saken från början, och jag tittade därvid först efter, hvarifrån de fröjdefulla ryktena förskrefvo sig. Jag snokade i mina samlingar, och si! — det befanns att de förste som skulle kunna sägas ha gifvit åtminstone en vink om de »ändrade signalerna» voro två landsorts-korrespondenter — och dem vet man vara tillförlitliga! Det var emellertid de kända ryktena om att Strindberg ämnade söka en arkivarietjänst, bli »svensk statstjänare» (med häpna utropsparenteser efteråt!), samt ett framhållande af att han nu var glad och »lifvad» och att han hade blifvit en »urpatriot».

---

* Denna uppsats är till största delen skriven redan i april, ehuru åtskilliga omständigheter fördröjt dess införande tills nu.

Nå, det var nu inte några så synnerligen bevisande omständigheter i det ämne det här är fråga om. Att Strindberg var »urpatriot», det visste man förut, oaktadt han i en bitter stund, då fiskaler skickades på honom och förföljarne hetsade honom, missmodigt utbrutit att »fosterlandet värkt bort», ett uttryck som vedersakarne kastade sig öfver med lysten glupskhet och tuggat på ända sen dess. Det var *därför* han sysslade med »världsförbättrarbråket» och därför han slog till så hett, då förhållandena i fäderneslandet tycktes honom på tok; det var därför han från sina utflykter på andra områden ständigt återvände till skildringen af fädernesorten och oaktadt frånvaron ständigt behöll denna i så lifligt minne, att han kunnat skildra den så som ingen annan; och det var därför han ständigt slog sina lofvar allt närmare hemmet och slutligen, då längtan blef för stark, åter blef stockholmsbo. Och att han hade blifvit friskare, gladare — ja det bör glädja äfven oss, men därför behöfver han inte bli tam.

Hur det förhåller sig med arkivarietjänsten, det kan jag inte yttra mig om, men jag vill blott i förbigående anmärka, att denna syssla, om Strindberg verkligen skulle söka den, inte är af den art att fordra några synnerligen starka manifestationer i lojal riktning, och jag tror ingen har ifrågasatt, att Strindberg skulle söka en sådan tjänst, där han behöfde krypa och vara from.

Det var i januari dessa korrespondenser visade sig. Det var bara ett par små blänkare, som gäfvö folk litet att fundera på och tissla vid kafferepen öfver Strindbergs »oberäknlighet».

Men så kom »Mäster Olof» och Strindbergsfesten. Och nu var hin lös! Hade man någonsin hört talas om, att en vild revolutionär fick sina stycken uppförda på kungliga teatern (där *häxor* brändes på bål!) och att det festades för en dylik af »direktörer» och grosshandlare och professorer och hela raden! Nej, det måste ligga något under, och så funderade man ut des Pudels Kern och släppte ut en ny liten ballong med den betydelsefullt spörjande titeln: »Ändrade signaler?» Där omnämndes först fakta: att »Mäster Olof» skulle uppföras och att direktörer, literatörer etc. skulle festa för Strindberg och att denne hade blifvit sällskaplig, och annat dylikt. Men märkvärdigast var ju ändå, att han t. o. m. blifvit firad i den konservativa »Tidningsmannaföreningen», hvars ordförande, A. Jäderin, under Giftasbråket varit Strindbergs argaste vedersakare! Och till detta betydelsefulla förhållande anknöts nu med raffinerad slughet den illfundigt spörjande frågan: »Beror det manne på att båda *ändrat signalerna?*»

Där hade vi fågeln! Fjäderfäet gick ut öfver landet och släppte ut sin visdom öfverallt, och de tidningar som inte hade del i det slaktade det ändå för den goda sakens skull, och allt landets invånare — och invånarinnor! — slukade det begärligt och slickade sig sedan om mun och snart hörde man öfverallt: »Nå, hvad säger du om Strindbergs 'ändrade signaler'? Det var då för roligt att kar'n börjar bli hygglig en gång!» — och så vidare.

Så gick »Mäster Olof», och det blef *grand succès*, och Strindberg blef firad, och det var sjangtilt folk med, och det var herrar — och damer, och det var direktör Fredriksson och direktör Wall, det var professor Nordenskiöld och professor Kowalewski, och det var fru Steyern och det var fröken Key. Nu blef det lif i lägret. Folk som aldrig hade hört talas om Strindberg förr annat än som en riktig buse, som hyggligt folk inte kunde nämna ens, upptäckte nu med ens, att det var ett snille af första rang; tidningarna ritade af honom och skrefvo »sympatiska» biografier, och folk som förr hade gått öfver på motsatta trottoaren, började nu tala om »min vän Strindberg». Och åter hörde man i korus »Så roligt att Strindberg börjar bli 'hygglig' nu!»

Ty man kunde ju omöjligt tänka sig, att teatern skulle våga spela honom och direktörerna fira honom, om det inte hade försiggått någon genomgripande förändring med människan, och då nu »tidningarna hade sagt det» till på köpet, så var det ju alldeles säkert.

Några dagar efteråt utkom det visserligen en bok, som gjorde recensenterna tankfulla igen, och så uppfördes det ett par små dramer, som inte voro riktigt i den gamla goda stilen, och nu började somliga dra öronen åt sig igen; men boken läste inte den stora allmänheten — det går bättre att njuta lite tunn soppa på en dylik i en recension! — och pjäserna begrepo de flesta inte meningen med. Och det var ju klart för rästen, att kar'n skulle vara lite nyckfull fortfarande, men att han hade ändrat sig betydligt, det var då säkert det!

Hvad hade då händt? Hade då Strindberg värligen afsvurit de gamla idealen, hade han värligen lofvat att bli from och snäll, eller var det något i hans sista författareskap som tydde på att detta skulle gå andra vägar hädanefter? — Nej, intet af allt detta. Ett par landsortskorrespondenter hade gifvit några fina antydningar om »ändrade signaler» hos Strindberg, teaterstyrelsen hade efter 18 års funderande uppfört hans skådespel

och direktörerna hade festat för honom; det var alltihop. Strindberg hade inte sagt ett dugg. Det var *den officiella samtiden* som hade gifvit honom en länge saknad gärd af erkännande, teaterstyrelsen som äntligen lämnat honom en om ock svag uppriktelse för den orättvisa som begåtts genom att låta hans mästerverk ligga ouppfördt, och de literärt intresserade hufvudstadskretsarna som äntligen vågat fira vår största diktare, samtidens kanske största skaldesnille i icke blott denna del af världen. Det var *hans landsmän* som hade fått ögonen öppna för *hans* förtjänster; det var *de* som firat *honom* och hans författareskap; *de* som äntligen kommit till erkännande af *honom* och icke *han* af *dem*; det var *de* som »ändrat signaler» men inte *han*! Och det var kannstöparne som hade »omvänt» honom, och Strindberg själf hade, åtminstone offentligen, inte sagt ett ord som kunde ge anledning till några utläggningar i den vägen.

*
*
*

Jo, han har verkligen sagt några ord. Han har talat offentligen ett par gånger. En gång på hyllningsfesten och en gång genom sin senaste bok. Och så är det dessutom tämligen nyss han gifvit ut åtskilliga andra böcker — det är icke långt emellan dem hos Strindberg, som man vet! Och i något af allt detta borde väl hans omvändelse uppenbara sig? — Låt oss se, fins det några tecken härtill?

Hans närmast föregående böcker kunna vi förbigå tämligen fort, ty det hjälper ej huru nya de äro: de räknas dock redan till hans *fortid* — så när som på den *allra* sista! Jag skall blott anmärka i förbigående att vid samma tid som »Hemsöboarne» och »Skärkarlslif» kommo ut, dessa »objektiva» alster af Strindbergs diktning, som redan då troddes förebåda en ny »æra» i denna, vid samma tid utkommo äfven »Kamrater» och »Fadren» och »Fröken Julie», dessa dramer som, åtminstone den sista, väckte ett sådant *shocking*-skri och som blifvit nära nog lika utskrikna som »Giftas» på sin tid. Så ha vi »Tschandala», ett psykologiskt experiment, där visserligen stilen har en viss behärskad prägel, men dock underströmmen förnimmes ganska starkt, och där förf. framträder med rätts- och moralteorier som ingalunda öfverensstämma med vanlig, godkänd moral. Och »Bland franska bönder» är visserligen »reseskildringar», men »subjektiva» reseskildringar — och *mycket* subjektiva till och med!

Så komma vi slutligen till Strindbergs tal vid hyllningsfesten för honom efter »Mäster Olofs» första uppförande. Han börjar där med en missmodig förklaring att han icke vunnit några segrar och tror därför att festen väsentligen är att betrakta som en frids- och försoningsfest. Men omedelbart därefter, liksom för att förebygga ett sådant missförstånd häraf, som sedan visat sig ändock ha uppkommit, fortsätter han: »Var jag icke med bland de allra starkaste, så var jag med likafullt, och blef jag trött satte jag mig på vägkanten och sjöng för dem som höllo bättre ut, och när det blåste isbarkar gjorde jag som orrfågeln i dylikt fall, då jag gick ut i skogen och lät snöa ned mig för att vänta på blidväder. *Man har någon gång trott att jag affallit, när jag endast som klok seglare har fallit af för att få ta fullt igen, och det har varit lika mycket en optisk villa som de omtalade stjärnfallen*, hvilka icke äro några stjärnor och icke håller lära falla, allra minst från himmelen».

Och så dricker han en skål för *vårstormarnes månad*, »att den måtte gå lyckligt ut, så att vi snart få hälsa den stundande, den drömda *Germinal*».

Det kan inte precis kallas hans syndabekännelse, det där! Han säger uttryckligen ifrån att han aldrig har affallit, om man ock inbillat sig det, och han dricker för *vårstormarnes månad*! Visserligen för att den måtte »gå lyckligt ut», men detta visar inte att han anser den obehöflig för det; tvärtom, han prisar *ventöse*, ehuru *därför* att det efter den kommer en *Germinal*! Och detta med full konsekvens. Ty Strindberg har aldrig, trots alla beskyllningar, »rifvit» endast för att rifva, utan för att genom rifningen »*få luft och ljus*» och — för att det sedan må kunna växa nytt efter det multnade!

Och om läsaren inte misstycker ska vi nu kasta ett snedt öga i hans sista bok också. Den heter *Tryckt och otryckt* och den kom ut *efter teatersuccès'en*, om den ock var skriven förut — somliga uppsatser t. o. m. *långt* förut. Men att förf. föranstaltat dess utgifvande efteråt tyder väl på att han i hufvudsak vidhåller dess grundsatser. Hade han slagit sig för bröstet och botfärdigt ånkrat dem, skulle han väl inhiberat utgifningen eller åtminstone beskurit plantorna.

Bland det första vi finna här äro tre små dramer, af hvilka de två dessutom hafva uppförts på Svenska teatern i Stockholm: *Fordringsegare*, *Paria* och *Samum*. Till form som innehåll utgöra de ett häfdande af de teorier som förf. framställt i en annan uppsats i boken, *Om modernt drama och modern teater*, och

som blifvit tillräckligt omtalade, om ock få gjort sig reda för hvad det egentligen är fråga om. Att de inte öfverensstämma med gammal, god dramatik är emellertid tydligt häraf, och hvad uttryckssättet beträffar är detta lika obeslöjadt som i Strindbergs föregående arbeten, hvarför ock flere högsedlige recensenter redan hunnit voja sig öfver författarens »cynism» — samme helige män som vid punschglaset efter en stark supé fördraga så mustiga saker, ja t. o. m. själfva helt blygt bidra med en eller annan liten obscenitet, men som nu likt väluppfostrade skolflickor gömma sina rodnande ansikten bakom solfjädrarne och ropa sitt *shockingly!* Och hvad teorierna i styckena angår — af hvilka åtminstone ett starkt påminner om *Tschandala* — öfverensstämma dessa möjligen med hrr *Nietzsche's* och *Lombroso's* moral- och rätts-system, men inte alls med katkesen! De innebära i synnerhet ett häfdande af *relativiteten* samt uödvändigheten att vid bedömandet af människors handlingar taga hänsyn till yttre och inre omständigheter och motiv, att gifva »nyanserna», skifningarna, öfvergångarna, i motsats till den absoluta etikens obevekliga dogmatism. — Nå, det visste man förut, att Strindberg inte var någon vän till den, och jag ville också endast framhålla, att han inte ändrat sig i det fallet.

Så ha vi *Upp till solen*, en fin naturmålning, och *Sömngångarnätter*, tillägg, en versifierad skildring af hemkomsten, där förf. först prisar det nya Stockholm, men snart upptäcker att det format sig i preussisk militärstil med pickelhufvor, kaserner, miljardhus och »nya pagoder» med unga bonzer, och att det öfvas svartkonst och trolleri och väcks häxprocesser och åtal. Han älskar inte de där sakerna!

I *Min jubelfest* — 89 visar förf. sin förmåga att se allt från två synpunkter, ehuru de af honom anförda omständigheterna egentligen ha fasligt litet med franska revolutionen att göra och endast tyckts utgöra ett hinder för Strindberg att skriva ett »dramatiskt spelbart verk», utan att därför berättiga till något fördömande af denna; och i *Voltaire* ger han slutligen fullständigt luft åt sin ovilja mot kristendomen, dess »barbari», »vidskepelse», »zelotism» och »munkmoral» m. m., och här kommer en sådan rad af skarpa, mördande utfall mot den kristna åskådningen och dess resultat att allt tal om hans »förbättring» i denna riktning måste ge sig. Han kallar den genast en »föräldrad, barbarisk lärobyggnad, som endast kunnat vinna insteg i Europa efter det grekisk och romersk bildning begravts under de vilda folkvandringshordernas inbrytande, och hvilkas råa sinnen

bildade en tacksam jordmån för österländsk vantro». Han förhärsligar *Descartes* såsom tviflets målsman och framhåfver att »all reformatorisk värksamhet måste förhålla sig negativt, tviflande, eller, populärt taladt, nedrifvande, nedbrytande, upplösande, hvilket ord i vår tid svärtas med en ful betydelse af stillaståndets, trons och de många programmens förkämpar». Han räknar »ankrandet» vid en opersonlig »Gud» såsom »en svaghet, ett fegt medgifvande eller en opportunism»; han försvarar — eller åtminstone förklarar — *Nantes-ediktets* upphäfvande, dragonaderna och noyaderna med kalvinismens upplysningsfiendtlighet, intolerans och zelotism; han benämner kristendomen de svages de sjukas religion, och dess bekännare vidskepliga barbarer; ett sjukdomssymptom liknande förföljelsemani och hallucinationer; den hade spelat en förfärlig rol, och de tusen åren efter Kristus voro de rysligaste som vesterlanden genomlevvat; han talar om kristendomens mot allt framåtskridande fiendliga ande, om äldriga fästen för vidskepelse och vantro, mörker och ändamålslost tryck, o. s. v. Med ett ord: hela åskådningen och tendensen äro så rakt motsatta den kristna som möjligt och träffar denna flerstädes med tungt drabbande slag. Sannerligen den som med dessa exempel för ögonen kan påstå att *Strindberg* »ändrat signalerna», han måste antingen icke *kunna* eller *vilja* se!

Och för öfrigt, göres oss mera vittne behof, så återstår ännu ett i den uppsats jag spart till sist: »*Qvinnans underlägsenhet under mannen* och det på grund däraf berättigade i hennes underordnade ställning (enligt vetenskapens sista resultat).» Han har här sammanfattat sina åsikter och antydt sin ståndpunkt på ett högst upplysande sätt i följande humoristiskt gäckande tirad (besvarande beskyllningen för att »opponera mot allt»):

»Det skall bevisas först att denne man opponerat mot allt: *mot kvinnans underordnade ställning, mot konungadömets afskaffande, mot kristendomens utrotande, mot akademiers upphäfvande, mot besoldade teatrans indragning, mot darwinismens tillämpning på litteraturen, mot vidskepelsens motverkande, mot barns mänskligare behandling, mot de mellaneuropeiska krigens ersättande med skiljedomstolar, mot kvinnans förnuftiga uppfostran till sitt värf, mot förbättrandet af de fattigares vilkor, mot prästvöldets störtande etc.** Har han opponerat mot allt detta, ja då är hans ord utan betydelse för dem som arbeta för dessa saker, *men har han icke gjort det, utan tvärtom motsatsen**, och hvad mera är experimenterat diktande, sökt att se sakerna från många sidor, pröfvat äfven sina älsklingsteorier och

* Kurs. af mig.

dialektiskt sökt sofa dem genom vederläggning — då förfaller beskyllningen.»

Det tror jag var tydligt nog!

* * *

Och nu tror jag det kan vara tillräckligt. Jag tror Ni skall ha funnit nu, att Strindberg ändå inte är riktigt snäll och att det allt ligger i honom åtskilligt af den gamle Adam ännu. Och jag borde verkligen inte behöft visa det. Hvad tänker Ni då på? Skulle Strindberg bli tam, han hvars hela väsen är opposition, hos hvilken upproret mot allt tvång, all lögn och allt förtryck ligger så i blodet, att han slår till, äfven då det skulle gagna hans sak bäst om han hölle sig stilla och då någon trängande anledning icke fins att blotta sig; han, hos hvilken obändigheten är natur och som endast lever i det rastlösa, outtröttliga, oroliga sökandet; som aldrig stannar vid ett vunnet resultat, utan ständigt går vidare, alltjämt undersökande ämnet från nya synpunkter; som tviflar på allt, misstror allt och hatar stillastående, dogmatism och »program» värre än pesten! Har Ni läst hans skrifter så litet, studerat hans temperament så litet, att Ni tror, att det någonsin kan bli en tam kalkborgare af denne författare, att han någonsin kan bli »fet och from», äfven om han får aldrig så mycket »mat i kräfvan»; tror Ni verkligen att han kan bli lugn, foglig och resignerad och sitta med kallt blod och se på huru obskurantismen regerar? Nej, det tror Ni bestämdt inte, det *borde* Ni åtminstone ha för godt omdöme till och därtill borde Ni ha lärt känna hans naturell för mycket! Men hvarför legenden tagit fart, det är därför att det fins en hop godt folk som med ett ramaskri af skadeglädje skulle se Strindberg oskadliggjord och som därför med förtjusning tagit fasta på hans »omvändelse» och sökt slå mynt däraf; och då äfven en god del af vännerna till Strindbergs författarskap, som inte så noga tänkt sig in i saken, lätit narra sig häraf och med ledsnad tänkt på, att man nu skulle få en tam romanförfattare i stället för en eldande stridsman, så kunde det vara på tiden att ta fatt på saken och lyfta en smula på förläten. Nej, vi skola alltid få behålla den Strindberg vi äro vana vid; han skall alltid förblifva den varme förkämpan för »ljus och luft», och äfven om han någon gång »faller af» för en stund, så är det endast för att »ta fullt» igen, och han skall aldrig *affalla*.

Och om man anmärker att förändringen hufvudsakligen gäller Strindbergs *stil*, så, käre vän, hvad betyder egentligen det? Om han har kvar sin åskådning och sjunger den rent ut lika bra som förr, så har man väl ingen rättighet att tala om »ändrade signaler» därför att stilen är en smula mera behärskad än förr och vittnar om att sinnet är mindre febersjukt — det skola vi bara glädjas åt! — Och om han ändrar åsikter i detaljfrågor under årens lopp, så är det bara ett nytt bevis på hans hat till stillastående och dogmatism och på den stora rörligheten och känsligheten hos hans ande, som gör att han förr än någon annan känner de stora strömningarne ute i kulturlanden och bearbetar dem, och att han, då andra satt sig kvar vid sina dogmer och enständigt idissla dem, alltjämt går framåt och ständigt åter är i spetsen, så att han kan blifva en ledare för 90-talets ungdom liksom han var det för 80-talets. Men hans *åskådning i sin helhet* — och det är blott det jag har velat få fram genom hela denna uppsats —, hans *böjelser i stort taget* och hans *allmänna tendens*, de äro de samma som förr, och de bestå i *hat mot stillastående, förtryck och obskurantism* och i *nit för framåtskridande, frihet och upplysning*. Det är på den sidan vi ständigt hoppas att se honom, äfven om vi inte kunna gilla hans åsikter i allt, och det är därför vi glädjas, när han befinnes allt jämt vara den samme och icke ha »git Afkald» på sin värksamhet och fortfarande vara en väckande stormklocka, trots allt prat från inskränkta småsjälar, som sakna förmåga att förstå honom, om — »ändrade signaler»!

* * *

Sedan ofvanstående skrefs ha af Strindberg ytterligare två arbeten hunnit utkomma — en ny del af »Tryckt och Otryckt» samt afslutning af tredje bandet af »Svenska Öden och äfventyr», länge väntad och efterlängtd. Som emellertid »Tryckt och Otryckt, II» mest innehåller äldre, förut tryckta och till en del äfven för svenska läsare bekanta* uppsatser (åldern är här tydligt angifven genom årtalen), samt det nya häftet af »Svenska öden och äfventyr» i stil och anläggning ansluter sig till de föregående allbekanta berättelserna i denna serie, har jag ej ansett

* Så t. ex. har »Epilog till röda rummet» stått att läsa i Literärt album 1882, artikeln »Utveckling» i Dagens Nyheter och likaledes, om jag mins rätt, »Pantomimer från gatan» och kanske någon mer, »Synpunkterna» »Om realism» i Ur Dagens Krönika 1882 o. s. v.

nödigt att närmare inlåta mig på analysen af dessa arbeten, då de skulle lemna föga bidrag till den föreliggande frågans belysning. De kunde visserligen vara högst frestande att recensera, men det tillhör ej planen för denna uppsats.

Äfven i dessa arbeten lyser emellertid öfverallt förf:s allmänna åskådning fram, hvilken — jag betonar det än en gång — är densamma nu som förr, om ock i detaljerna den undergått åtskilliga förändringar. I de senaste uppsatserna — »Hjärnornas kamp», »Den starkare», »En hexa» o. s. v. — har tillkommit det psykologiserande drag, som i förf:s senaste skrifter gjort sig så starkt gällande. Någon förändring i signalerna visa de naturligtvis ej, och den som letar härefter får vänta till —
nästa bok!

V. —tt.

Politiska Studier och Porträtter

af

A. O. C.

I.

Riksdagens dekadans.

I de land, där riksdagsmannakallet har äfven andra förutsättningar än medborgarnes förtroende, är det hufvudsakligen tvänne olika grundsatser som varit afgörande. Man har gjort valbarheten — liksom valrätten — beroende antingen af en viss förmögenhetsställning eller af en viss bildningsgrad. Då man såsom i vårt land ytterligare fordrat, att skatten till stat och kommun skall vara betald, har detta skett för att på en mindre i ögonen fallande omväg ytterligare skärpa penningens inflytande. Att bestämmelsen skulle få en nästan lika väsentlig betydelse, såsom lämnande ett arbetsfält för den bränvinsadvokater och de bränvinsadvokater, för hvilka vårt folk har en så outrotlig smak, var väl knappast af lagstiftaren förutsedt.

Vår äldre organisation af riksdagen afsåg visserligen närmast att lämna de olika stånden ett i förhållande till deras betydelse såsom samhällsfaktorer afmätt inflytande på folkrepresentationens beslut, men den verkade ock i viss mån såsom ett slags bildningscensus. Under största delen af den tid ständsrepresentationen var den rådande, representerade adeln stats- och embetsmannabildningen, presterskapet den teoretiska och humanistiska odlingen, borgarståndet den merkantila och industriella insigten. Bönderna slutligen, det minst betydande af stånden, representerade närmast den stora skattdragande massan och på grund af städernas obetydlighet och de borgerliga yrkenas organisation, frånvaron af de stora arbetaremassor, som äro det utmärkande för den moderna industrialismen, represen-

terade bönderna någorlunda väl hela den klass, hvars uppgift var att »lämna fäderneslandet mat och knektar».

Vid tiden för representationsförändringen hade de gamla stånden redan upphört att längre representera hvad de ursprungligen gjort, och då man skulle sätta något annat i stället, fann man ingen annan grund att bygga på än förmögenheten. Hvad resultatet däraf skulle blifva anade ingen, man ville blott blifva kvitt det fallfärdiga gamla, och allra minst misstänkte man, att denna förmögenhetscensus skulle på riksdagen sätta en prägel sådan den nu fått. Reformen genomfördes af en bildningselit af ungefär samma slag, som då beherskade det öfriga Europa, en oklar frasälskande välmenande bildningselit, hvilken trodde sig skola genom reformens genomförande för sig betrygga makten under lång tid. Hade någon då uppstått och förkunnat, att det icke skulle dröja tjugofem år innan en biskop Billing och en brukspatron Burén skulle vara uttrycket för den ena hälften af representationen, en professor Rydin och en hemmansegare Liss Olof Larsson för den andra — den profeten skulle ha rönt samma öde som alla olycksprofeter ända sedan Trojas dagar, att utskrottas såsom galen.

Det är ett ganska vackert bevis på den allmänna opinionens makt, att den mark, på hvilken nuvarande riksdagsordning är uppförd, behöft nära ett kvarts sekel, innan den hann bringa till mognad denna frukt. Under sextio- och sjuttioalet samt ett stycke in på åttioalet representerade riksdagen, om icke blomman af vårt lands kultur, så dock något mera än dennas genomsnittsnivå. Utvecklingens tendens att sänka folkrepresentationens nivå framträder redan tidigt på åttioalet, men utvecklingen gick till en början sakta, om man än nästan år från år kunde märka dess framsteg. Mot decenniets slut tilltog farten så mycket mera.

Orsaken till denna utvecklingsgång måste sökas i flera samverkande omständigheter: den viktigaste är emellertid, våra landtmannapartister må derom tro och tänka hvad de vilja, böndernas stigande makt. Det är en omogen, andeligen efterblifven bondeklass, som tryckt sin prägel på vårt andliga lif. Den har fått ett arf, som den icke var vuxen.

Bönderna äro en klass inom vårt folk, som under århundradens förtryck lärt hvad socialisterna i våra dagar med lock och pock söka lära arbetarne: klassmedvetenheten. Äfven för de bättre — icke de bäste! — bland dem går bondeklassens intresse framför allt annat, andra kraf lämna dem alltid

kalla, de blifva väsentligen något hvarmed man kan manövrera i partikampen, något betydelselöst ideelt, som bonden i sjelfva verket djupt föraktar.

Bland de andra klasserna finnas det smått fanatiska höger- och vänstermän, det är regel, att man har intresse för intellektuella, etiska eller åtminstone estetiska frågor. Alla de af dessa klasser, som framträda i det offentliga lifvet, hafva, därest icke riksdagsmannakallet är såsom för en hel del jurister en faktor vid avancemanget på tjänstemannabanan, ett eller annat ideelt intresse, som upptager dem: om icke annat, så är det nykterhetsfrågan de ifrå för.

Hos bönderna är en dylik ideologi ett tämligen sällsynt undantag. Stundom kunna de vid riksdagen uppfostras till något högre vyer men det stora flertalet lär sig i denna väg ingenting: de tyckas sakna organet härför. Undantagen bekräfta regeln.

Då denna klass i midten på sextioalet gjordes till Sveriges herre, förstod den det icke sjelf. Det var icke tacksamhet mot hjälparne från det liberala lägret, som förmådde bönderna att tills vidare lämna dessa i besittning af makten — tacksamheten har icke hemma i politiken och minst af allt i bondepolitiken. Men bönderna hvarken förstodo sin ställning eller kunde bruka den. De gingo sålunda öfverhufvud med såsom den herskande liberalismens tross, något svårhanterliga emellanåt, något mistrogna när de skulle rösta för saker, som lågo alldeles för mycket öfver deras horisont, men på det hela taget användbara för sina liberala vänner.

Under denna tid lärde sig emellertid bönderna efterhand förstå sin makt. De bäste bland dem kommo in i det politiska maskineriet. I allmänhet delade desse sina liberala vänners och uppfostrares åskådning och när de gamle liberalerna försvunno från riksdagen eller började sacka akter ut, enligt samma naturens lag som gjort de nationalliberale i Danmark och Tyskland till det ömkliga parti de äro, så saknade bönderna icke ledare ur sin egen klass, som kunde föra dem framåt på en något mindre frasbeprydd men på det hela taget oförändrad väg. När så den starka maktkänslans dagar kommo, när den sluge och beräknande grefve Arvid Posse på böndernas breda ryggar bars in i konseljen, stod bondepartiet dubbelt starkt genom sin numerär och den ställning i allmänna opinionen, dit de s. k. skåningarne — från Skåne, Halland, Bäragslagen och Norrland — bragt det.

Bönderna voro nu regeringsparti. De gjorde ett storartadt

fiasko. När man efteråt tänker derpå, är det blott en sak, som förvånar: att någon ett ögonblick kunnat tro annat. Vi skola här icke uppehålla oss vid en framställning af orsakerna härtill: det skulle föra oss för långt från vårt nuvarande ämne. Grefve Posses slughet, som visade sig vara allt för bondslug, den af de gamla cheferna tillbakahållna ärelystnaden hos A. P. Danielsson — hvilken »skåningarna» ansågo alldeles underhaltig —, de tarfligare partielementens samling under Rundbäckarne och Liss Olof Larsson i opposition mot »skåningarnas» själfrådighet utgjorde de väsentliga personliga orsakerna. Den innersta anledningen var, att bondeflocken icke var mogen att vara sin egen man.

Landtmannapartiet vardt emellertid sprängdt. Några af dess bästa män — en Key, en Ola Andersson i Nordanå — drogo sig missmodiga undan, andre stannade kvar, såsom Karl Ifvarsson, för att rädda hvad som räddas kunde efter nederlaget, men de hade icke längre sitt gamla inflytande. Deras moderata frisinne, deras intresse för hvad som kallas »folkliga» sträfvanden, för ett utjämmande af klassmotsatserna hade icke längre majoritetens öra; tro och lydnad var dem uppsagd. Den hos bönderna så ingrodda protektionismen — man bör erinra sig, att det icke var med böndernas vilja som spanmålstillarne på sin tid afskaffades — blef slutligen den lyckliga upptäckt, hvarigenom Liss Olof Larsson och A. P. Danielsson försäkrade sig om makten bland sina kamrater.

Hade emellertid bönderna icke förut kunnat reda sig på egen hand, ännu mindre kunde de det nu. Det var de mera utvecklade, de mera kunnige som veko från stridsplatsen, det var den andliga bondearistokratien, som blef slagen af bondepöbeln. Den intellektuella hjälp som det nya partiet behöfde erbjöd sig emellertid själfmant — den var att taga på hyllan.

Bönderna eller de element bland dem som på senare tiden utgjort majoriteten hafva ett naturligt misstroende mot ideer och sträfvanden, som gå utanför det dagliga arbetets synkrets, ett misstroende som blott en hårsman — och stundom icke ens det! — skiljer sig från bildningsfiendtlighet. Detta är till och med, vid sidan af deras klassmedvetenhet, deras mest utmärkande egenskap. Häri funno de talrika meningsfränder bland folk från andra klasser: hela den flock af konservativa, för hvilka den moderna utvecklingen synes som en utveckling nedåt i stället för uppåt, hvilka tro tidens ondska bero på en alltför allmän halfbildning som föder anspråk utan motsvarande

duglighet, missnöje med bestående förhållanden der det i själfva verket endast är oförmåga att anpassa sig efter dem som bär skulden.

De båda lägren funno hvarandra, omfamnade hvarandra och så skapades »nya landtmannapartiet», hvilket för öfrigt upptog i sina led eller fick räkna som frivilliga bundsförvandter alla dem, som hade ett eller annat särskildt intresse, för hvars fullföljd kräfdes att hafva bönderna med, och som icke ledo af allt för stor respekt för grundsatser. Försvarsvänner, som gärna ville gifva de »förb — — bönderna» ett vederlag på tredje mans bekostnad, om man kunde till lön få större anslag till armé och flotta; konungamaktens betjante, som ville begagna tillfället att minska riksdagens maktsfär eller illudera dess förut stundom obehagliga kontroll; klerikaler, som med glädje i den okunnige bondehögen återfunno sitt eget hat mot andlig frihet; landtpatroner, som förut af böndernas klasshat hållits utanför de allmänna värf, för hvilkas ernående fordras »folkets» röster men som nu hade något att hoppas genom att göra sig mera bondske än bönderna själfva: i det hela, en brokig skara folk, hvars enhetstanke med ett ord kan sammanfattas i hat mot den moderna utvecklingen. Till mycket stor del är det i vårt politiska lif nya element: reaktionen lockar naturenligen fram ur sina gömslen den talrika hop, som i odling blifvit efter men under framåtgåendets tider bär sitt hat tyst för sig.

Tullfrågan har vid detta riksdagens sjunkande spelat en ödesdiger roll. Det är en fråga, som för bönderna kunde drivas upp till en verkliga stor fråga: för ekonomiska ting, där något är att förtjäna eller förlora, har nämligen denna samhällsklass alltid haft god blick. Följden af den nya partibildningen blef, att valkorporationerna flerstädes aflägsnade sina förutvarande representanter på grund af deras ställning till spanmåls- eller andra tullar, utan att vid valet till efterträdare fästa sig vid annat än rättrogenhet i denna punkt. Värst gick detta ut öfver vännerna af det moderata skyddssystem, som i Sverige kallas frihandel. De bättre bland de äldre representanterna voro nämligen i allmänhet icke för spannmålstullar. Men äfven bland de ifriga tullvännerna föll en och annan, som icke blifvit värdigt efterträdd.

Det är egendomligt, att denna allmänna dekadans träffat första kammaren mera än den andra. Tonen och bildningsnivån därstädes stod förut i allmänhet betydligt öfver hvad andra kammarer presterade. Under senare tider har förhållandet blifvit

motsatt. I andra kammaren finnes ännu en kritik som är mera vaken och energisk — och där öfvas äfven kritik vid valen —, hvarimot i den första nästan hvad som hälst får passera. En biskop Billing skulle i andra kammaren genom sitt uppträdande vid frågan om anslag till arbetareinstituten gjort sig lika omöjlig som en Rydin genom sitt uppträdande i fråga om skärpandet af straffen för s. k. politiska fångar. Herr Billing sitter emellertid lugnt kvar i sin riksdagskammare, medan herr Rydin i sin enskilda kammare får begråta sitt oförstånd — derest icke ett landsting sätter in honom vid herr Billings sida.

Det är karakteristiskt för hvarje dekanstid inom bildningens värld, att man först och främst riktar sig mot yttrandefrihet och dubbelt karakteriskt för svensk odling, att man gjorde början med bestämmelserna angående s. k. religionsbrott. Den munkorgslag, som sedan följde, och som endast hade odugligheten och talanglösheten hos sina varma vänner att tacka för sitt fall, skulle blifvit ett värdigt slut på den reaktionens orgie som under senare åren i vårt land firats. Dess antagande i stympad form genomdrefs till en stor del — utom af dem som gärna skulle tagit allt — af den klass af folk, som räknade ut, att här kunde man utan att göra sig alltför omöjlig hos den bildade allmänheten skaffa sig en eller annan favör — på tjänstemannabanan, om man hörde dit. Att lagens antagande i nuvarande skick från rättslig synpunkt sedt endast var ett sorglustigt gyckelspel var nog klart för åtskillige af dem, som ifrigast pläderade för modifikationen.

Det var en östgötabonde — G. Andersson i Kolstad — förbehållet att genom ofvan omnämnda förslag angående straffet för politiska fångar söka sätta kronan på verket. Antagligen var han dock endast skickad af någon, som väl tyckte om, att yxan gick men dock insåg, att detta ej var behagligt att hålla i skaffet. Det var otvifvelaktigt detta förslag som kostade herr Andersson ett ifrågasatt mandat till andra kammaren vid nu pågående val. Han får sålunda fortfarande pryda den första.

Det är emellertid vid frågan om detta herr Anderssons ifrågasatta val en sak, som nästan är sorgligare än riksdagens dekadans. Det är den pressens dekadans, som då visade sig. Härom emellertid mera i det följande.

Andra Kammarens män 1888—90.

Anteckningar af *Scipio*. Albert Bonniers förlag. Pris 1: 25.

Sedan den akademiska spekulationen vid Fyrisån väl slagit fast den absoluta sanningen — några andra, mindre anspråksfulla slags sanningar befattar den sig ju icke med — att «det personliga är det högsta i historien», var det som bekant *Marcellus* som med sina Politiska Silhuetter djärft och förtjänstfullt tillämpade den nya läran på samtidens politiska personligheter. Den då nyhvästa pennan plöjde djupt in i landsmannapartisternas breda ryggaflor, under ljudeligt bifall från den stora del af de s. k. bildade, som tycker att bönder och radikaler minsann behöfva allt hvad de kunna få. Det kan då knappt anses logiskt, om än mycket psykologiskt förklarligt, att just från samma håll man nu skall jämra till den grad som i den konservativa pressen sker öfver »orättvisan» och »partiskheten» i den skrift, hvar titel läses här ofvan. Ja, denna lärer t. o. m. vara »en smutsskrift», enligt Smålandspostens utan tvifvel sakkunniga omdöme.

Scipio har blifvit kallad »vensterns Marcellus», ett omdöme hvaremot andra funnit sig manade att på det lifligaste protestera, särskilt ur synpunkten att stilen icke skulle kunna nämnas på samma dag. De som så tala förbise dock olikheten i de uppgifter som de båda klassiska pseudonymerna satt sig före. Marcellus fick välja fritt ur högen de mest karaktäristiska profilerna; han hade att skildra partihöfdingarna i små essays, som borde omfatta hela deras offentliga bana och gerna litet därutöfver, och kunde sedan af sina *dii minorum gentium* ta upp precis så mycket eller litet som kunde passa och roa. För Scipio har däremot det faktiska, statistiska materialet måst bli en hufvudsak; den och den röstade mot rösträttens utvidg-

ning och för den modifierade munkorgslagen, dessa uppgifter *måste* med, äfven om de kunde verka aldrig så enformigt vid en läsning i sträck af boken, och framför allt, han fick inte rata en enda af de 222 det svenska fosterlandets »välsignade fäder» för att tala med Staffan i Norrbotten, eller mera vulgärt farbröder. Inför ett *sådant* material är det vår lifligaste öfvertygelse att äfven en långt vanare och elegantare penna skulle ha kommit till korta. Det talanglösa som en surmulen vensterkåsör trot sig upptäcka i arbetet, synes oss vara intet annat än den oundvikliga återspegligen från det stillaständets träskvatten, där de djupa lederna af vår folkvalda kammars nollor och ignoranter frodas och hafva sin varelse.

Härmed vilja vi dock icke ha sagt, att Scipios sätt att lotsa sig igenom dessa med arbetets plan sammanhängande svårigheter varit det allra lyckligaste. Det förefaller oss, som om han kunnat rädda åt sig mera stilistisk frihet och därigenom göra sin bok njutbarare, om han t. ex. tagit sina gossar länsvis, och börjat med att ge oss en tabell öfver deras voteringsringar. När sålunda dessa uppslagsboksakta blifvit i sammanträngd form expedierade, hade han haft fältet fritt för presentation af märkligare figurer och alla slags sammanställningar och jämförelser. Vi tillåta oss rekommendera denna tanke till dem, som möjligen efter nästa treårsperiod kunna vara hugade att upptaga Scipios mantel. Det bör alltid vara betydligt lättare att skriva några och tjugu karaktäristiker öfver grupper af personer, där man kan efter behag välja ut dem, om hvilka något är att säga, än att författa öfver 200 personporträtter och inte bli enformig, fast kanske Lars Olsson och Ola Larsson äro hvarandra likare än två lingon i skogen. Att Scipio själf skulle haft goda förutsättningar att med sådan, mera praktisk uppställning bryta udden af det mesta i den formella kritiken, därom vittna de con amore utförda, detaljerade porträtten af de bägge dråplige ombud för det svenska folket som heta Rydin och Liss Olof Larsson, hvilka båda skildringar höra till det värdefullaste och njutningsrikaste i boken.

Hvad nu den mycket omskrifna partiskheten beträffar, så föreställer sig anm. att D. K:s intelligenta läsekrets betraktar som en from osanning det vackra talet, som talmännen hålla hvarje år vid riksdagens afslutning, det där bekanta att »herrarne alla, om än på skilda vägar, dock främst sökt fosterlandets välfärd». Historien faller ledsamt nog icke alltid sådana omdömen om förgångna tidars partier och personligheter, och

nog vore det en smula underligt och föga stämmande med hvad vi eljes iakttaga, om just hrr politici af högre och lägre ordningar i konungariket Sverige och i konung Oskar II:s tidehvarf skulle vara en sådan fenomal samling oegennyttiga ljusalfer, att inga svartla får funnes med i hjorden. Sanningen är nog fastmer den, att svartingarne hvarken äro få eller små. Men när så är förhållandet, hvarför af en alldeles falsk konvensans låta binda sin tunga att tiga därmed! Scipio har *icke* låtit binda sig, och däri har han efter vår mening gjort fullkomligt rätt; han har kallat det fräcka för fräckt och hr Rydin för en Loyolas värdige lärjunge. Med fullaste fog kan han i sitt företal skriva sina hårda domar på räkningen af den »år efter år stigande indignation han erfarit vid iakttagandet af vissa riksdagsmäns handlingssätt«. Äfven med lifligaste önskan att göra rättvisa åt ett parti, hvars åsigter man anser förderliga och förvända, kan man dock icke ha skyldighet att tro en Liss Olof Larsson ledas af aktningvärda bevekelsegrunder eller en Widström handla *bona fide*, när han söker fram sofismer till försvar för Stockholmsbankens Tufve Tufvesöner och motsätter sig sådan ändring i vallagarne, att »representanterna» skola väljas, icke ädömas som syndastraff. Att de subjektiva omdömena om hvar gränsen går mellan ärliga och ohederliga politiska motståndare måste utfalla rätt olika, det ligger i sakens natur, och den som utpekar vissa bland meningsmotståndarne som därjämte personligen icke värda aktning får vara beredd på att få hårda ord igen: mer än en af karaktäristikerna, exempelvis den öfver hr A. P. Danielson, står likväl som ett ojäfvigt vittnesbörd om, att med Scipios partiskhet är det dock icke så farligt bestäldt, att han alltid skulle blindt fördöma hvad motpartiet har att bjuda på.

Mera berättigad blir onekligen anmärkningen om partiskhet, när den vändes mot det öfverdrifna beröm, som kommer dem till del, hvilka rösta rätt, d. v. s. de med någon anstrykning af frisinnet eller t. o. m. bara helt simpelt frihandlare. På det hela taget är det kuriöst att se hur den välsignade frihandelsfrågan skjutes fram i förgrunden, oaktadt *Scipio* för egen del tydligen hör till de många, som i första rummet äro frisinnade och som drifvits till frihandlarne mera af fiendskap mot det nya systemets försök att våldföra yttrande- och församlingsrätt än därför att ensamt frågan tull eller icke-tull skulle vara så allt annat dominerande. Man behöfver verkligt icke vara protektionist för att finna det gängse godtköps-

argumentet för frihandel, att varor då bli billigare, vara ett högst ytligt och magert sätt att afgöra den invecklade frågan om förutsättningarna för att det nationella arbetet skall uppblomstra. Men det är fara värdt att många af dem, som af *Scipio* få välvilligt bemötande med intyg om frihandelssinne, just icke tänkt eller på grund af naturhinder *kunnat* tänka längre än att hufvudsaken är att allt är billigt. Det är rent af som om förf. under skrifvandet låtit sig föras med längre än han sjelf velat af striderna i protokollen om frihandel eller tullskydd, därvid förgätande den ej ringa politiskt uppfostrande betydelse det kunde ha haft om frågorna satts i rätt rangordning, så att sinnet för folkfrihet och utveckling alltid fått framträda som en långt viktigare egenskap hos en riksdagsman än hans åsigt i tullfrågan.

Det vore orimligt att begära af en förf., hvilken dock icke själf lär tillhöra riksdagskretsarne, att han skulle öfverallt ha nödig personal- och interiör-känedom för att på dem grunda riktiga utlåtanden, ibland ens några utlåtanden alls. För norr-länningarna särskildt synas de privata källorna ha flödat mycket sparsamt; veteranen Hörnfeldt är proportionsvis till sin politiska bana och betydelse bra knapphändigt behandlad, och vi skulle också gerna ha önskat mera upplysningar om den intressanta typen, numera expeditionschefen, blifvande statsrådet Husberg, en af dem, hvilka Garborg målat i de träffande orden: »de börja frisinnadt tills de fått en viss auktoritet; när den är vunnen äro de färdiga att bruka den i bakåtsträfvandets tjänst». Stockholmsbänken, som icke kan klaga öfver för knappt affärdande, lär däremot enligt interiör-kännarens utsago icke vara fullt lyckligt träffad, så till vida som bilden icke upptager åtskilliga där befintliga nyanser; hvad äfven en utanför stående kan se är, att t. ex. omdömet »ganska god talare», användt både om rådman Billing och dr Carl Nyström, om den förre säger för mycket, därest man ej anser att den som talar varmt under alla förhållanden yttrar sig ganska godt, medan däremot den senares formella elegans och flytande föredrag äro lika obestridliga som den ihållighet, hvaraf hans briljanta anföranden vanligen utmärkas. Hrr Beskow och Björck höra till dem, i hvilkas person *Scipio* gjort på ett berömvärdt sätt rättvisa åt motpartiet, medan däremot vi frukta att han vid omdömet om hr de Laval, om än grundadt på uttalanden till protokollet, icke tagit med i beräkningen den knagglighet som offentlig ta-

lare som kommer denne idérike man att ibland som det tyckes säga nästan motsatsen mot hvad han menar.

En provinsbänk som bra oförtjänt fått öfver sig ett helt fång med blommor — rent af så mycket att man vore frestad tro att en annan och mindre för kritik fallen hand här fört pennan — är den vermländska. De äro dock sannerligen hvarken några bjessar eller ljus, dessa hederliga frihandlande och för det mesta waldenströmska dannemän från de vermländska bygderna. Scipio — om det nu verkligen är han och icke möjligen någon af dem, som eljes studera ledstjernen Aftonbladet från Karlstadstidningens horisont — öfverraskar med ett formligt utbrott af förvåning öfver att någon »från *frisinnadt* håll» inte är belåten med hr Bruse, därför att denne en gång motionerat om 700-kr.-streck. Äfven om detta, som vi gerna tro, skedde i den bästa välmening såsom ett första steg, behöfver man dock inte vara något »brushufvud» för att kunna önska ombyte på en representant, hvilken gifvit prof på en så oförlätlig politisk naivitet — vi hoppas att h. m:t konungen icke tar illa upp, att vi i en plan, som äfven han personligen lär omfatta, på detta sätt mest fästa oss vid den barnsligt oskuldsfulla sidan.

Blomsterkastningen för vermlandsbänken — inklusive hr Jansson i Krakerud, hvilken första gången fick kammarens öra, när han uttalade på sitt breda »tongmål» en fruktan att om ett visst förslag blefve lag, ingenting annat skulle återstå »än gå ut och plantera rofvor i ödemarkerna» — leder oss öfver till en af de svagare punkterna i Scipios skildringar, hans undfallenhet för det frikyrkliga läseriet och den därmed oftast förbundna oresonliga nykterhetsfanatismen. Man må förstå oss rätt; Scipio är en alldeles afgjord fiende till dessa bägge Heranom ljufliga blommor i den svenska kulturens örtagård, och tvekar icke att sjunga ut sin hjärtans mening om de »frireligiösa» helgonen — dr Vrelind får t. ex. sina fiskar varma så att det är en lust och glädje däråt — men olyckan är — att han oftast icke märker dem! Den som läst igenom hans bok får knappast det intryck, att hr Waldenström är en mäktig partihöfding i vår andra kammare, och att åtskilliga bland dessa, som röstat rätt i de stora frågorna och därför rekommenderas på det bästa till återval, på sina lediga stunder göra tjänst som kolportörer och verka som dragningskrafter på missionshusens idiotiserade publik. Vi taga ett enda exempel: gestriken Halvar Erikson i Elgered, hvilken betecknas som »en upp-

lyst och frisinnad man»; »förtjänar att återväljas». Han har dock verkat i åtskilliga år som waldenströmsk kolportör och utan tvifvel förpassat lika många gånger alla otrogna till de heta regionerna som någonsin den med all rätt grundligt ned-sablade kolportören Odell. För anm. är det omöjligt att i likhet med Scipio se dessa bägge i *så* olika dager, att den sist-nämnda, protektionisten, är en af reaktionens svartaste, medan den andre, hvars uppblåsta och själfkära uppträdande redan det verkar i högsta grad frånstötande, berömmes som ofvan anförts. Intet ord är för mycket om Odell; men i Halvar Erikson fins efter vår tanke materialet färdigt till en lika god kålsupare, om nämligen *hans* kyrkliga riktning skulle komma till makt och myndighet. Låt oss icke längre från upplyst och frisinnadt håll ge näring åt det kanske en dag ödesdigra misstaget, att anse de »fri»-religiösa som *pålitliga* frihetsvänner. Begagnom oss af dem, där så ske kan, gärna; men vakna ögon mot deras intriger för egen räkning, och front mot vidskeplsen utan hänsyn till om den skrifvit ordet »fri» på sin svarta kåpa!

De anmärkningar anm. här funnit sig manad att framställa, röra som läsaren behagade finna, ingenting af bokens *faktiska* uppgifter. Dessas oangripliga riktighet ha äfven fienderna ej kunnat i en enda punkt bestrida. Sitt hufvudsyfte, att presentera för valmännen med protokollet i hand samtliga afgående riksdagsmän, som kanske icke alls äro så angelägna om en dylik presentation, har förf. fullständigt uppnått, och därigenom har *Scipio* gjort sig på det bästa förtjänt om den valrörelse, som vi nu äro midt uppe i. Under regnet af bittra omdömen från de anfallnas meningsfränder och ofta lamt och sötsurt försvar från sådana, som gubevars vilja kallas frisinnade, bör medvetandet om att ha skrifvit icke en öfverlägsen bok, men en nyttig bok vara förf. till tröst. Och han bör också tänka att just skriket — hvilket på sedvanligt, nobelt sätt äfven vändt sig mot förläggaren! — vittnar om hur många ömma punkter han drabbat med sin ferla.

Anacharsis.

